

A-9333
V-1845

E. Blumfeldt

Statistilisi lisandeid
Tallinna kaubaliikluse ja meresõidu ajaloole
aa. 1609—1629

TARTU, 1935

Aratrükk „Ajaloolisest Ajakirjast“ 1935, nr. 1—2

i32961315

Statistilisi lisandeid Tallinna kaubaliikluse ja meresõidu ajaloole aa. 1609—1629.

Tallinna kui põhja-euroopalise kaubandusliku sõlmpunkti tähtsus kaupade vahendamisel Lääne-Euroopa ja Loode-Venemaa suurte kaubandusliikude keskuste — Novgorodi ja Pihkva — vahel saavutas oma haripunktilise kõrguse XVI saj. esimesel poolel. — Novgorodi kaubakontori sulgemine tsaar Ivan III poolt XV saj. lõpul oli küll seadnud tollal küsimärgi alla Tallinna kogu kaubandusliku tegevuse vene tagamaadel. Seda siiski vaid ajutiselt, sest peale kibedat heitlust oma konkurentidega (Narva ja Viiburi) saavutas Tallinn Hansaliidult tunnustuse kui ainus lubatud laolinn (staapellinn) kaubitsemises Venemaaga. Laopaiga õiguste sidumine Tallinnaga tähendas seda, et nüüd pidid kõik läänest tulevad Venemaale suunatud kaubalaevad sisestuma Tallinna sadamasse. Siin asetati kaubad ümber teistesse, Venemaale purjetavatesse, madalvee sõitudeks sobivatesse laevadesse, või jälle saadeti kaubad siit edasi Venemaale maad kaudu. Teostanud põhimõtte, mis keelas võõrale kauplemise võõraga, olid tallinlased seega vahendajateks kõigis tehinguis läänlaste ja venelaste vahel. Kõigi nende seikade tõttu muutus Tallinn keskaja lõpul, milal Hansaliidu ainuvõim Baltimerel oli juba taandumas sissetungivate hollandlaste aktiivsuse ees, vene kaubanduse tõeliseks keskuseks. Algas Tallinna keskaegse kaubanduse viimane ja nähtavasti suurim kõrgkonjunktuuri ajastu. Ealeski varem ei valitsenud Tallinn vene turge ja tagamaid täiuslikumalt kui siis.

See kaubanduslik õitseng lakkas Vene-Liivi sõja vallandumisega 1558. a. Tallinna elupõline rivaal piiritaguste majandusliikude tagamaade ja turgude pärast idas — Narva — langes juba sõja esimesel

aastal ja jäi kuni 1581. a. venelaste kätte. Tsaar Ivan muutis Narva vene kaubasadamaks ja laolinnaks, mille kaudu pidi toimuma kogu kaubavahetus Venemaa ja Lääne-Euroopa vahel. Paari aastakümne jooksul suundusidki nüüd läänest tulevad laevad vene turgudele määratud kaupadega otseselt Narva. Tallinnat ähvardas täielik väljalülitamine Venega toimuvast kaubavahetusest. Et seda vältida, liitus Tallinn 1561. a. Rootsiaga, lootes viimase võimu all elustada endist vahendavat osa Venemaale suunatud kaubanduslikus tegevuses, sest Rootsi ja tsaari vahel valitses tollal veel n. nim. „igavene“ rahu. Viimase iga polnud aga kuigi pikk. Rootsi ja Vene vahel vallandunud sõda hävitas tallinlaste lootused. Vastavalt Tallinnale antud lubadusile keelati küll Narva purjetamine. Kuid täiesti ära hoida ja sulustada ei õnnestunud rootsi sõjalaevul läänepoolsete kaubalaevade purjetamist Narva siiski mitte. Stettiini rahu 1570. a. olid rootslased koguni sunnitud tunnustama Lüübeklaste õigusi Narvasõidu suhtes. Narva taasühendamine muu Eestimaaga 1581. a. ei toonud Tallinna kaubanduslikesse oludesse XVI saj. lõpul kuigi märgatavaid paremusi. Tõsi küll, järgnevatel aastakümneil kinnistati Tallinnale korduvalt laolinnaõigus kaubitsemisel Venemaaga ja keelati lubamatud sõidud Narva. Keskvõim aga polnud suuteline teostama tugevamat järelevalvet selle keelu täitmise suhtes. Vastupidi, keskvalitsuse kaubanduspoliitika avaldus selle küsimuse suhtes kestvalt ilmne kõikumine ja vastuoluderikkus. Sellal kui Tallinnale tagati ta laolinnaõigus kaubitsemisel Venemaaga ja rõhutati sellest johtuvat Narvasõidu keeldu, anti Narvale ta privileegides nii aktiivne kui ka passiivne laevasõiduõigus. Samuti kinnitati ka Lüübekile juba 1585. a. õigus kaubitseda venelastega Narva kaudu ja purjetada Tallinnat vältides otseselt Narva. Ehkki Tallinna protestide tõttu need tema eesõigusi otseselt rikkuvad korraldused ja lubadused tavaliselt jälle tühistati, jätkus Lüübeklaste jt. purjetamine Narva illegaalselt ometi¹⁾, nagu seda näitavad Tallinna kaebused kuningale XVII saj. algusest²⁾. See oli võimalik seetõttu, et tollidest saadavate tulude tõttu keskvalitsuse kohapealsed organid ei pööranud Narvasõidu keelu rikkumisele kuigi suurt tähelepanu. On ju võimalik, et puhuti vähenes press ka Tallinna poolt. Sest vaatamata jätkuvalle purjetamisele Narva, oli ka Tallinnas toimuvate kaubanduslike tehingute hulk venelastega ja siinse vene kaubanduse üldine läbikäik XVII saj. esimese aastakümne lõpul märkimisväärselt kõrge. See võis muidugi olla tingitud ka Narvasõidu keelu karmimast teostamisest vastavalt aastail. 1609. a. Tallinna naelatolli-

¹⁾ Nina Bang, Til Narva-Handelens Historie i 16. Aarhundrede; Histor. Tidsskr. 7. Raekke II (1900), lk. 541—548.

²⁾ RRA (Rootsi Riigiarhiiv), Livonica 30, kirjad 30. IX 1601, 5. III 1602, 7. V 1602 jne. Viimastes juhivad tallinlased tähelepanu sellele, et ühenduses Narvasõiduga olevat venelastel kavatsus muuta Ivangorodi vene kaubanduse laolinnaks (kiri 7. maist 1602).

raamatu sissekannetest näeme, et vene kaupmeeste tooma (importi) hinnati nimetatud aastal 74 064 ja viima (eksporti) 27 581 riigitaalrile³⁾). Kahjuks seisab see tolliraamat üksikult omaette, millele pole lisada vastavaid raamatuid eelnevaist ega lähemaist järgnevaist aastast. Seepärast on raske öelda, kas selle tolliraamatu andmestikust peegeldub 1609. a. kaubavahetuse individuaalne pale, või sobib ta pikema ajavahemiku kaubavahetuse ulatuse iseloomustamiseks. Igal juhul näitab selle tolliraamatu andmestik seda, et Tallinna kaubanduslikes suhetes venelastega oli tollal juba märgata teatud konsolideerumist. Lähemalt peatume sellel kõnesoleva kirjutise statistilises osas. Sõjas, mida Rootsi pidas XVII saj. teisel aastakümnel Venemaaga, nähtavasti laostusid uuesti need enam-vähem juba korraldunud kaubanduslikud suhted venelastega. 1620. a. ulatus vene toom ainult 2069 riigitaalrile ja viima väärtus oli ainult 704 riigitaalrit⁴⁾). Võrreldes 1609. a. oli tagasimineku kohutav. See kaubandusliku tegevuse vähenemine venelastega, mis omakorda mõjustas Tallinna kaubaliiklemise ulatust kõigis teistes suundades, sundis Tallinnat veel teravamalt rõhutama oma laolinnalist ainuõigust vene turgude suhtes Narva vastu.

Stolbova rahuleping Rootsi ja Venemaa vahel a. 1617 andis rootslastele ja üldse Rootsi alamaile suuri võimalusi aktiivkaubanduse arendamiseks Venemaal. 1621. a. püüdis Gustav Adolf Venemaal avanevate võimaluste ärakasutamiseks organiseerida tihedamat koostööd Tallinna ja hansalinnade vahel. See üritus äpardus⁵⁾). Tallinlased polnud nähtavasti kuigi suurel määral huvitatud aktiivkaubanduse arendamisest Venemaal, sest see oli ikkagi seotud küllalt suure riskiga ja nõudis suuremaid tegevuskapitale, neid viimaseid aga sõdade tõttu vaesunud tallinlastel polnud. Tallinlaste sihiks oli saavutada vahendaja vähese riskiga seotud ja suhteliselt väikest tegevuskapitali nõudev funktsioon kaupade toimetamisel venelastelt Lääne-Euroopa kaupmeestele omas kodulinnas. Oli ju selline passiivne äritegevus kindlustanud Tallinnale ta majandusliku jõukuse XVI saj. esimesel poolel. Miks ei pidanud see siis andma sama häid tagajärgi nüüd, mil eeldused edukaks teotsemiseks näisid esialgsel vaatlemisel olevat veel suuremad kui tollal. Sest Stolbova rahulepingus oli Venemaa kaotanud kõik oma valdused Läänemere kaldamaal ja seetõttu oli kontroll merre suubuvate Venemaa siseveeliste liiklemiste üle täielikult Rootsi käes. Tallinlaste arvates polnud vene kaubanduse taaskoondamiseks Tallinnasse ja selle kaubanduse taas-

³⁾ ERKA, LRKKA (= Liivimaa rootsiaegne kindralkubern. arhiiv) XXIV, 58.

⁴⁾ LRKKA XXIV, 59.

⁵⁾ K. R. Melander, Die Revaler Zollarrende 1623—1629 und die dadurch zwischen Schweden und Lübeck hervorgerufenen Misshelligkeiten; Zeitschr. d. Vereins f. lübeckische Geschichte XIV (1912), lk. 246.

elustamiseks vaja teha mitte midagi muud, kui ainult sulgeda vene kaubandusele Narva ja teostada Tallinna laolinna õigused vene kaubanduse korraldamise suhtes kategooriliselt.

Kogemused aga olid näidanud, et senised võtted Narva väljalülitamiseks vene kaubandusest ei anna kuigi efektseid tegelikke tulemusi ja seda just selle ükskõiksuse või koguni vastuseismise tõttu, mida riigivõim avaldas Narvasõidu keelu kategoorilise teostamise vastu. Mõisteti, et riigivõimult toetuse saamiseks on vaja pakkuda talle vastutasuks midagi reaalsemat kui ainult Tallinna kaubandusliku tegevuse loodetavast tõusust laekuvaid suuremaid tollituluseid.

Kui Narva tollirentnik Daniel Simonson oli 1622. a. sügisel sõitnud tollirendilepingu pikendamise asjus Stokholmi, siis pöördus Tallinn Gustav Adolphi poole ja palus mitte pikendada rendilepingut, vaid oodata ära Tallinna poolt tehtavad pakkumised⁶⁾. Varsti järgnes linnalt teine kiri, milles Tallinn palub sulgeda ja ära keelata laevadele purjetamise Pärnu, Haapsalu, Narva, Kaprio, Neevalinna, Porvoo ja Helsingi sadamasse. Et tasa teha neid tollituluseid, mida riik kaotab selle keelu teostamisel, pakkus Tallinn Narva ja samuti ka Porvoo ja Helsingi tollide eest riigile 1500 ja Tallinna tolli eest 3000 taalrit aastas renti kuue aasta jooksul, eeldusega, et laevasõit ja kaubavahetus Venemaaga oleks nende aastate kestel avatud. Pakkumise teiseks tingimuseks oli nõue, et Soomest ja Venest Tallinnasse saadetavalt kaupadelt tasutaks tolli alles Tallinnas, nagu merd kaudu läänestki tulevilt kaupadelt. Et Narval poleks põhjust nurisemiseks, siis on tallinlased nõus lubama Narva kodanikel elada ja kaubitseda Tallinnas samadel alustel teiste võõraste kaupmeestega ja viia siit omil laevul välja siin tollitatud kaupu⁷⁾. Kuningas soostus Tallinna ettepanekule. 1623. a. algasid Stokholmis läbirääkimised tollide renditamise üle Tallinnale. Kuninga volinikena võtsid neist osa riigikantsler Axel Oxenstierna ja riiginõunik Johan Skytte, kuna Tallinnat esindasid bürgermeister ja sündik Johann Derenthal ja raehärra Georg v. Wangersen⁸⁾. Läbirääkimiste tulemusena sõlmus rendileping, mille kuningas kinnitas 1624. a. septembris, mis aga tegelikult hakkas kehtima juba aasta varem, 1623. a. augustis⁹⁾.

Lepingu kohaselt renditati Tallinna linnale kuueks aastaks, pärtlipäevast 1623 kuni pärtlipäevani 1629 — Tallinna, Narva, Porvoo ja Helsingi tollid. Rendihind tõusis küll märksa kõrgemale Tallinna esialgsest pakkumisest. Aastas pidi linn maksma riigile 12 000 rootsi või 7384²/₁₃ riigitaalrit. Kui aastased tollitulud ületasid rendinormi, siis jagati ülejääk linna ja riigi vahel pooleks. Rendilepinguga keelati

⁶⁾ RRA, Livonica 44, kiri 30. X 1622.

⁷⁾ TLA (= Tallinna Linnaarhiiv) B. 2. 31.

⁸⁾ K. R. Melander, op. cit., lk. 247—248.

⁹⁾ Ibid., lk. 248; LRKkA. XXIV, 63, tolliraamat a. 1623/24.

kõigil võõrastel laevadel ja samuti ka rootsi laevadel, kui need viimased olid prahitud võõraste poolt, purjetamine Narva, Kapriosse, Neevalinna, Porvoosse ja Helsingisse. Ainult Tallinna ja Viiburi sadamad olid avatud sellistele laevadele. Neis sadamais võisid nad tollitada, tolliks määrati endise $1\frac{1}{2}\%$ asemel 3% kaubaväärtusest, ja müüa kaasatoodud kaupu ja hankida väljaviimiseks uue laadungi. Narva, Helsingi ja Porvoo kodanikud säilitasid õiguse purjetada oma laevadega siiski ka otseselt kodusadamasse, kuid sellisel korral pidid nad maksma kohapeal olevale Tallinna tollitajale kaasatoodud kaupadelt kaks korda kõrgemat tolli, s. o. 6% kaubaväärtusest. Samuti võisid nende linnade elanikud purjetada Tallinna ja väljuda sealt peale tavalise 3% -se tolli tasumist, mis aga oli seotud kuluka ja aega nõudva lossimise ja taaslaadimisega Tallinna kui laolinnu sadamas, kaupadega ükskõik millises suunas. Viimati nimetatud soodustusi võisid kasustada ka kõik teised rootsi alamate poolt prahitud rootsi laevad. Kaubad, millelt toll tasuti Tallinnas, olid saabumisel Narva, Neevalinna, Porvoosse ja Helsingisse tollivabad. Venemaalt tulev kaup oli Tallinnasse saabumisel tollivaba, kuid väljalevatamisel Tallinnast tollitati vene kaupu 3% -se tolliga. Lisades veel seda, et kõigi piki rannikut asuvate kõrvalsadamate külastamine keelati ära kõige kõvemalt, oleme loendanud tollirendilepingu tähtsamad punktid¹⁰⁾.

Tollirendileping kindlustas Tallinnale valitseva seisukoha laevaõidu korraldamisel Soome lahes. Tallinn ise püüdis sellega esijoones saavutada, nagu juba öeldud, tagasi valitsevat asendit kaupade vahendamisel Venemaa ja Lääne-Euroopa vahel. Lepingu kaugemaks, Tallinna kitsaid erihuve ületavaks sihiks aga oli vene kaubandust, mis alates XVI saj. teise poolega järjest enam oli koondunud Arhangelskisse, tagasi juhtida Valgemerest Läänemerre. See oli siht, mida järgnevatel aastakümnetel taotlesid veel mitmed teised kaubanduspoliitilised üritused. Just selle viimase sihi, s. o. kogu baltilise vene kaubanduse elustamise huvides Gustav Adolf nähtavasti nõustuski tollide renditamisega Tallinnale lepingus tähistatud kujul. Suurema edu saavutamiseks tegi ta 1626. a. Tallinnale ettepaneku asutada vene kaubanduse elustamiseks suure tegevuskapitaliga kaubakompanii, millest ka välismaalased, eriti just lüübeklased võiksid oma kapitalidega osa võtta. Selline kaubakompanii jäi tollal siiski asutamata¹¹⁾.

Tollirendileping ise leidis teiste linnade poolt teravat arvustamist, kuna leping kahjustas ja halvas nende kaubandust. Eriti raskelt tabas leping Narvat, mille vastupanu lepingule murti valitsusvõimude abil¹²⁾. Välislinnadest riivas tollilepingu foimetulek kõige rohkem hansalin-

¹⁰⁾ RRA, Livonica, vol. 44. hoiduv rendilepingu tekst; vt. ka K. R. Melander, op. cit., lk. 248—249.

¹¹⁾ R. Liljedahl, Svensk förvaltning i Livland 1617—1634; Uppsala, 1933, lk. 188; K. R. Melander, op. cit., lk. 249—250.

¹²⁾ K. R. Melander, op. cit., lk. 251—254.

nade, eriti Lüübeki huve; viimane oli sõlminud tihedaid kaubanduslikke sidemeid Narvaga ja kauples Venemaaga peamiselt just üle Narva. Teised läänepoolsed kaubalinnad ja kaubitsejad rahvad, asudes väljaspool sisebaltist rinki, ei huvitunud vene kaubanduse baltilise laokoha sidumisest Tallinna või Narvaga sellisel määral, kuna nad olid arendanud omi kaubanduslikke suhteid XVII saj. algul Venemaaga peamiselt Valgemere kaudu. Soome lahte saabusid nende laevad esijoonel just kohapealsete saaduste, eriti just vilja hankimiseks. Lüübekile seevastu oli vaba kaubitsemine Venemaaga Läänemerd kaudu hoopis kasulikum kui teha seda ümber Skandinaavia poolsaare, mis pikendas mitmevõrra reisi kestvust ja lisas rea teisigi raskusi. Et Lüübek eelistas idapoolseid, venelastele lähemaid sadamaid Tallinnale, on täiesti mõistetav. Seepärast äpardusidki kõik Tallinna tollirendiaegsed katsed võita Lüübeki ja teiste hansalinnade poolehoidu Tallinna kui vene kaubanduse laolinnaga õiguste tunnustamisele. Lüübek jätkas kogu tollirendiaja kestel illegaalselt laevasõitu keelatud idapoolsetesse sadamatesse, nagu see selgub Tallinna kaebusist¹³). Kindlasti vähenes selliste sõitude tagajärjel Tallinna kaudu toimuv kaupade liikumine. Tallinn polnud rahul rendiaastate kaubanduslikkude tulemustega. Ebaõnnestumise peamisi põhjusi nägi ta lepingutingimuste rikkumises Lüübeklaste ja teiste poolt. Linnakassale andsid rendiaastad tööpoolest vähe, kuigi kassal nähtavasti ka ei tulnud kanda otsesid kahjusid, sest tollidest laekuvad summad ületasid neil aastail, milliste kohta on säilinud tolliraamatud, alati rendinormi. 1623./24. a. laekus tollidest 17 407, 1626./27. a. — 19 298, 1627./28. a. — 14 799 ja 1628./29. a. 17 808 rootsi taalrit¹⁴). Linnakassa sissetulek vastavil aastail oli seega 2733, 3649, 1399 ja 2902 rootsi taalrit. Seega ainult ühel aastal oli linnakassa sissetulek suurem kui 1622. a., millal langes linnale pool kõigist Tallinna tollituludest, ja millal linnakassa sai 2965 rootsi taalrit.

On siiski kindel, et Tallinna kaudu toimuv kaupade liikumine tõusis tollirendiajal, nagu allpool veel näeme, võrreldes eelnenud aastatega märksa, kuigi vast mitte selles ulatuses, nagu oli loodetud. Idapoolsete sadamate sulgemise tõttu võõrastele ja diferentseeritud tollitaksid tagajärjel koondus kaubandus Soome lahes, eriti just kauplemine venelastega küll endisest suuremas ulatuses Tallinna, kuid on küsitav, kas see tõus, mida märkame neil aastail Tallinna kaubanduses, korvas neid kaotusi, mis johtusid baltilisele vene kaubandusele eelnimetatud idapoolsete sadamate sulgemisest. On muidugi ilmne, et ka poliitiliselt rahutud aastad häirisid tollirendiaegse kau-

¹³) RRA, Livonica 44, Tallinna kiri kuningale 14. V 1625. Tallinna ja Lüübeki suhetest tollirendiajal vt. K. R. Melanderi juba nimetatud kirjutist ja R. Liljedahl, op. cit., lk. 189.

¹⁴) Siin esitatud arvud on võetud tollirendiaegsetest Tallinna naelatolliraamatuid, milliseid iseloomustame lähemalt allpool.

banduse rahulikku arengut ja takistasid kõigi avanevate võimaluste ärakasutamist. Laiemat tollirendilepinguga seotud lootust — juhtida vene kaubandus Valgemerest Läänemerre, Arhangeliskist Tallinna — rendiaastad ei täitnud. Seda kurdab ka Tallinn¹⁵⁾. Keskaegseid olukordi oli võimata taaselustada, sest Venemaa kaubanduslikus struktuuris oli toimunud viimase poolesaja aasta kestel põhilisi muudatusi. Sise-Venemaa kaubanduslikuks sõlmpunktiks polnud enam Novgorod, vaid Moskva, kust tsentralistlikult korraldati kaubanduslikku tegevust. Novgorod oli vaesunud samuti kui Tallinn.

See üldine rahulolematuse tollirendiga ja ta tingimuste sobimatus XVII sajandi kaubanduselu raamidesse, ühenduses uute kaubandus- ja tollipoliitiliste kavatsustega Gustav Adolphi poolt¹⁶⁾, tingis selle, et kuninga suhtumine Tallinnasse kui ainsasse laolinnaga muutus rendiaja lõpul kaunis eitavaks. On ju võimalik, et siin mõjusid kaasa ka Gustav Adolphi üldpoliitilised kavatsused Saksamaal, mis nõudsid sõbralikumaid suhteid Põhja-Saksa kaubalinnadega. Juba enne tollirendiaja ametlikku lõppu andis Gustav Adolf läänepoolsetele laevadele õiguse külastada seni keelu all seisnud sadamaid. 1629. a. jaanuaris said Stralsundi kodanikud õiguse purjetada Narva ja Neevalinna ning teistesse vene jõgede suudmeis olevatesse sadamatesse ja kaubelda seal tollivabalt¹⁷⁾. Sama aasta aprillis lubas kuningas kahele inglasele, vendadele William ja John Rowley'le asuda elama Narva, soetada laevu ja arendada seal tolli- ja maksudevaba kaubitsemist nii läänepoolsete kui ka vene kaupadega¹⁸⁾. Ja kui Tallinna saatkond 1629. a. kevadel taotles kinnitust Narva sadama külastamiskeelule, siis ei saavutanud ta seda enam¹⁹⁾.

Säärane oli kaubandus- ja ajapoliitiline taust, millel arenes Tallinna kaubandus ja laevasõit XVII saj. esimesel kolmandikul. Kirjutise järgnev osa tahab statistiliste andmete abil lähemalt iseloomustada Tallinna kaubaliiklemise ja laevasõidu suundi, ulatust, liikvelolevaid kaupu ja erirahvuste ja linnade osatähtsust Tallinna kaubanduseluse nimetatud ajavahemikul.

Seesuguseks iseloomustamiseks pole meil muidugi niisuguseid täpsaid arvustikke, nagu seda on tänapäevased sadamate läbikäike näitavad statistiliste sihtidega koostatud arvulised ülevaated. Tolleaegsest kaubavahetusest ja laevade liiklemisest pakuvad arvulisi andmeid kõige täielikumal ja pidevamal kujul tolliraamatud. Käesoleva kirjutise tarvis on kasutatud meieni säilinud Tallinna naelatolliraamatuid aastaist 1609, 1620, 1621, 1622, 1623 (1. poolaasta), 1623/24,

¹⁵⁾ RRA, Livonica 44, Tallinna kiri 28. II 1626.

¹⁶⁾ R. Liljedahl, op. cit., lk. 196 jj.

¹⁷⁾ K. R. Melander, op. cit., lk. 271.

¹⁸⁾ RRA, Riigiregistratuur 1629. IV 30.

¹⁹⁾ R. Liljedahl, op. cit., lk. 218.

1626/27, 1628/29, mis asuvad Riigi Keskarhiivis²⁰), 1627/28 ja 1629 (2. poolaasta), milliseid säilitatakse Tallinna Linnaarhiivis²¹). Kahjuks pole see seeria lünkadeta. Tolliraamatud valmisid tegelikus kaupade tollitamise töös. Nende peamiseks ülesandeks oli tollitulude õige ja täpne tähistamine, kuna tollimisele alluvate kaupade loendamine ja koguste täpne arvuline edasiandmine, mis kaubandusstatistika seisukohalt on kõige olulisem, omas tollal vaid kõrvalisemat tähendust. Selle seiga tõttu ongi tolliraamatute andmed saabuvate ja väljuvate kaupade hulga kohta sageli õige summaarsed ja koguni ebamäärased (pakk, kimp). Edasi raskendab tolliraamatuis leiduvate andmete

1. Tallinna saabunud

Kuuluvus	1609				1620				1621				1622				1623 (—21. VIII)			
	l. arv		kandej.		l. arv		kandej.		l. arv		kandej.		l. arv		kandej.		l. arv		kandej.	
	ab-sol.	%	Säl.	%	ab-sol.	%	Säl.	%	ab-sol.	%	Säl.	%	ab-sol.	%	Säl.	%	ab-sol.	%	Säl.	%
Hollandi	25	37.3	1304	52.8	26	48.1	1846	67.6	16	57.1	1205	76.3	25	48.1	2110	65	28	56	2340	74.6
Saksa	34	50.7	1031	41.8	26	48.1	843	30.9	12	42.9	375	23.7	27	51.9	1138	35	20	40	763	24.4
Taani	5	7.5	117	4.8	2	3.8	42	1.5	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	32	1.0
Soome	1	1.5	?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sisemaa	2	3.0	16	0.6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	67	100	2468	100	54	100	2731	100	28	100	1580	100	52	100	3258	100	50	100	3135	100

statistilist väärtustamist ääretu kirevus kaupade koguste hindamiseks käidetavas mõõdukus, mille tõttu ühise nimetaja leidmine on sageli peaaegu täiesti võimata. Puuduseks tuleb pidada ka seda, et tolliraamatud ei märgi ära tühjalt Tallinna saabunud ja tühjalt või uusi kaupu peale võtmata sadamast väljunud laevu. Kuid kõik need puudused ei suuda kummutada tolliraamatute väärtust statistilise allikana. Ei pea nimelt unustama seda, et kaubanduse ja laevasõidu ulatuse ja pingsuse käsitlemiseks meil varasema aja kohta lihtsalt pole teisi allikaid peale tolliraamatute, ja et vaatamata kõigile puudusile pakuvad nende andmed siiski rohkem, kui aktides leiduvad ebamääraselt formuleeritud verbaalsed avaldused kaubandusliku tegevuse ulatuse kohta.

Peatudes kõigepealt laevasõidul, märkigem seda, et tolliraamatud aastaist 1609—1629 lubavad eritleda Tallinna tookordses laevaliiklemises kolme raiooni — kaugesõidu, lähis-rannasõidu ja venesõidu raioone. Kõige üksikasjalikumalt võime tolliraamatute põhjal jälgida laevade liiklemist kaugesõidu liinil, kuna seda viimast eraldas Tallinnast alati selge tollipiir, mis nõudis iga

²⁰) LRKKA XXIV, 58—65.

²¹) TLA, A. g. 7 ja A. g. 9.

kaupadega saabuva laeva registreerimist tolliraamatus. Kaugesõiduraiooni võime jagada omakorda veel kaheks — sisebaltiliseks ja välisbaltiliseks kaugesõiduraiooniks. Kaugesõidus liiklesid ainult võõrastele, peamiselt hollandlastele ja lüübeklastele, vähemal määral ka teistele Põhja-Saksa linnadele ja taanlastele kuuluvad laevad. Vaatluse all oleva ajavahemiku vältel ei kohta meie neil sõiduvetel ainustki tallinlastele kuuluvat laeva, üldse mitte rootsi laevu. Lähemalt iseloomustab Tallinna ja temaga kaubanduslikke sidemeid pidavate läänepoolsete kaubalinnade vahel ühendust pidanud laevade rahvuslikku kuuluvust tabel nr. 1. Nagu sellest näeme ületas Tallinna

laevad lippude järgi.

1623/24				1626/27				1627/28				1628/29				1629 (II poola.)			
l. arv		kandej.		l. arv		kandej.		l. arv		kandej.		l. arv		kandej.		l. arv		kandej.	
ab-sol.	%	Säl.	%	ab-sol.	%	Säl.	%	ab-sol.	%	Säl.	%	ab-sol.	%	Säl.	%	ab-sol.	%	Säl.	%
36	47.4	3152	67.1	24	52.2	2354	69.5	24	60	2225	74.5	35	59.3	3287	73.1	6	60	463	72.6
37	48.6	1478	31.5	22	47.8	1032	30.5	16	40	760	25.5	24	40.7	1210	26.9	4	40	175	27.4
2	2.7	65	1.4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	1.3	?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
76	100	4695	100	46	100	3386	100	40	100	2985	100	50	100	4497	100	10	100	638	100

saabunud saksa laevade arv üksikuil aastail küll siia saabunud hollandi laevade arvu, kuid kandejõu kogusumma poolest ületasid hollandlased siiski alati sakslasi. Varasemate aastate, eriti just 1609. a. suhtes näitab erilippude osatähtsust kaupade transportimisel vaatluse all oleval liinil siiski paremini laevade arv kui nende tonnaaz, sest suuremahulised hollandi laevad saabusid Tallinna sageli ainult pooliku laadungiga, või koguni hoopis tühjalt ja lahkusid ka Tallinnast tühjalt. Tabelis näidatud sisemaised ja soome laevad liiklesid ainult sisemaiste sadamate ja Tallinna vahel. Mis puutub kaugesõidus liiklevate laevade kandejõusse, siis olid kõige suuremad hollandlaste laevad. Neile kuuluvate laevade suurus kõikus 35 ja 140 sälitise vahel, kusjuures olid ülekaalus just suuremamahulised laevad. Saksa laevade suurus ulatus 10—70 sälitiseni, ülekaalus olid laevad, mille kandejõud ei tõusnud 50 sälitiseni. Saksa laevade kohta öeldu maksab ka taani laevade suhtes.

Tabel nr. 2. näitab Tallinna saabunud laevade jagunemist lähte-kohtade järgi. Kõrvutades selle tabeli andmeid tabel nr. 1. arvudega, näeme, et muudatused lahtrites on suhteliselt väikesed, sageli pole neid üldse mitte. Tallinna saabuval laevad näitavad, et välisbaltilises laevasõidus valitsesid hollandlaste laevad, kuna sisebaltiline kaugesõit oli peaaegu eranditult saksa, eriti just lüübeklaste laevade käes.

2. Tallinna saabunud laevad

Lähte- koht	1609				1620				1621				1622				1623 (—21. VIII)			
	l. arv		kandej.		l. arv		kandej.		l. arv		kandej.		l. arv		kandej.		l. arv		kandej.	
	ab- sol.	%	Säl.	%	ab- sol.	%	Säl.	%	ab- sol.	%	Säl.	%	ab- sol.	%	Säl.	%	ab- sol.	%	Säl.	%
Hollandi	21	31.2	1054	42.7	22	40.8	1546	56.6	15	53.6	1150	72.8	25	48.1	2110	65	25	50	2140	68
Prantsusm.	2	3	150	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hispaania	—	—	—	—	4	7.4	300	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Taani-Norra	5	7.5	117	4.7	2	3.7	42	1.5	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	32	1
P.-Saksa l.	10	15	257	10.7	6	11.1	145	5.3	4	14.3	99	6.2	9	17.3	422	13	10	20	437	14
Lüübek	24	35.8	774	31.3	20	37	698	25.6	9	32.1	331	21	18	34.6	716	22	11	22	396	12
Soome	2	3	40	1.6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sisemaa	3	4.5	76	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	130	4
	67	100	2468	100	54	100	2731	100	28	100	1580	100	52	100	3258	100	50	100	3135	100

Ainult üksikuid hollandi laevu saabus Tallinna mõnest Põhja-Saksa sadamalinnast. Samuti vähe oli neid saksa laevu, mis saabus sija mõnest välisbaltilisest mitesaksa sadamast. Taani laevad kursseerusid eranditult Tallinna ja kodusadamate vahel. Öeldut kinnitavad ka tolliraamatute andmed Tallinnast väljunud laevade suundumise kohta. Tallinnast väljunud laevade jagunemist sihtkohtade järgi näitab tabel nr.3. Kahjuks pole selle tabeli puhul võimalik arvestada

3. Väljunud laevad.

Sihtkoht	1609		1620		1621		1622		1623 (—21. VIII)		1623/24		1626/27		1627/28		1628/29		1629 (II p.)	
	ab- sol.	%	ab- sol.	%	ab- sol.	%	ab- sol.	%	ab- sol.	%	ab- sol.	%	ab- sol.	%	ab- sol.	%	ab- sol.	%	ab- sol.	%
Hollandi	5	12.5	18	55	26	68.4	24	54.5	23	59	19	29.2	37	55.2	29	52.7	48	55.2	8	40
Prantsusmaa	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Taani	4	10	2	6	—	—	—	—	3	7.7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
P.-Saksa lin.	11	27.5	3	9	5	13.2	8	18.2	6	15.4	13	20	2	3	—	—	17	19.5	8	40
Lüübek	15	37.5	7	21	6	15.8	7	16	5	12.8	27	41.6	24	35.8	17	31	19	21.9	4	20
Rootsi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1.8	—	—	—	—
Soome	2	5	—	—	—	—	1	2.3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sisemaa	2	5	2	6	1	2.6	4	9	2	5.1	6	9.2	4	6	8	14.5	3	3.4	—	—
Teadmata	1	2.5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	40	100	33	100	38	100	44	100	39	100	65	100	67	100	55	100	87	100	20	100

laevade kandejõudu, kuna tolliraamatud ei märgi ära väljunud laevade suurust. Tabeleist näeme, et laevade liiklemises avaldub suur kõikumus ja ebastabiilsus. Osaliselt seletub see kindlasti nende rahutute sõjaaegadega, mis 1620-ail aastail häirisid laevasõitu Läänemerel. 1621. a. saabunud laevade väike arv seletub kahtlematult sõjaliste sündmustega Liivimaal. Ka mõjustasid laevade liiklemist mitmesugused kaubavahetuse vabadust pidurdavad korraldused, eriti vilja välja-

lähete kohtade järgi.

1623/24				1626/27				1627/28				1628/29				1629 (II poola.)			
l. arv		kandej.		l. arv		kandej.		l. arv		kandej.		l. arv		kandej.		l. arv		kandej.	
ab-sol.	%	Säl.	%	ab-sol.	%	Säl.	%	ab-sol.	%	Säl.	%	ab-sol.	%	Säl.	%	ab-sol.	%	Säl.	%
35	46	3062	65.2	24	52.2	2354	69.5	24	60	2225	74.5	35	59.3	3252	72.3	6	60	463	72.6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	19.7	617	13.1	5	10.8	316	9.4	—	—	—	—	6	10.2	365	8.1	4	40	175	27.4
23	30.3	951	20.3	17	37	716	21.1	16	40	760	25.5	18	30.5	880	19.6	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	4	65	1.4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
76	100	4695	100	46	100	3386	100	40	100	2985	100	59	100	4497	100	10	100	638	100

veokeelud. Et vili oli peamiseks artikliks, mille pärast hollandased purjetasid Tallinna, siis kahanes neil aastail, millal kehtis vilja väljaveokeeld, just hollandi laevade arv. Sellisteks keeluaastateks olid 1609. ja 1624. a. ja tabelite andmed näitavad, et neil aastail oli Tallinnast Hollandisse suundunud laevade arv hoopis väiksem kui Hollandist saabunud laevade arv. Osa hollandi laevu oli nähtavasti lahkunud laadungit mitte saades tühjalt ja viimaseid, nagu juba tähendatud, tolliraamatud ei registreeri; sellele seigale põhjenebki vastuolu saabunud ja väljunud laevu näitavate tabelite arvudes. Seevastu tõusis aastail, millal vilja väljavedu soodustati (1626/27), märgatavalt ka laevade liiklemise pingsus.

Nagu näeme tabelitesse lükitud andmetest, tõusis Tallinnat külastanud laevade arv tollirendilepingu teostamise tagajärjel tugevalt. Eriti ilmekalt näitavad seda tõusu tabel nr. 3. andmed Tallinnast väljunud laevade kohta. Rendiaja kestel väljus siit aastas alati rohkem laevu, kui neid laikus siit rendilepingule eelnenud aastail. Huvitav on seegi seik, et välja arvatud 1623./24. a., millal kehtis osaline vilja väljaveokeeld, ületas Tallinnast kaupadega väljunud laevade arv tollirendiaastail alati laadungiga läänest Tallinna saabunud laevade arvu. Need asjaolud näitavad Tallinnast lähtunud ekspordikaupade koguste kestvale tõusule ja jõudmisele selliste kaalude ja mahtudeni, et nende transportimiseks läände saabus Tallinna kaupadega siia sõitnud laevade kõrval aastas veel ca. 20 ballastitud laeva.

Kõige tihedamad olid Tallinna sidemed laevasõidu alal Hollandiga, mis avaldub küllalt selgelt tabelleist nr. 2 ja 3. Peaaegu alati kuulus üle 50% saabuvatest ja väljuvatest laevadest hollandlastele. Hollandi sadamaist oli Tallinnal kõige rohkem sidemeid Amsterdami. Sinna suundusid eranditult peaaegu kõik Tallinnast väljuvad hollandi laevad. Ainult üksikutel kordadel sõitsid laevad Tallin-

nast teistesse Hollandi sadamatesse. 1621. a. suundus siit üks hollandlane Krommenedijki; 1622. a. purjetas teine Middeliessse ja 1628./29. a. samuti üks laev Molkverumi. Teised purjetasid kõik Amsterdami, kuhu XVII saj. koondus ju kogu Hollandi kaubandus. Hollandist saabunud laevade lähtekohtade suhtes on pilt hoopis kirevam. Esikohal seisab ikkagi Amsterdam, mille kõrval laevu saabus veel järgnevaist Hollandi sadamaist: Aartswoude, Abbekerk, Akersloot, Beetz, Boolsward, Brock, Buiksloot, Delfshafen, De Rijp, Durgerdam, Edam, Enkhuizen, Haarlem, Harlingen, Hindeloopen, Hoogwoud, Holzsloot, Hoorn, Houwert, Kollum, Krommenedijk, Medemblik, Middeliess, Molkverum, Monnikendam, Oosthuizen, Oostzaan, Pettin, Ransdorp, Rarup, Schermerhorn, Stavoren, Ter Schellingen, Venhuizen, Vlieland, Warns, Westzaan, Winkel, Workum, Zunderdorp ja Zwaag²²⁾.

Laevade liiklemine Tallinna ja Hispaania ning Prantsusmaa vahel oli XVII saj. algul hoopis väike, Inglismaalt ei saanud neil aastail ainustki laeva. Prantsusmaalt saabus 1609. a. 2 ja 1620. a. suundus Tallinnast Prantsusmaale 1 laev; milliste sadamatega Tallinnal oli sidemeid Prantsusmaal, pole teada. 1620. a. Hispaaniast saabunud 4 hollandi soolalaevast tuli 1 laev St. Lucarist ja teised Setubalist.

Sisebaltlises kaugesõidus oli kõige tähtsam ja elavam laevade liiklemine Lüübeki ja Tallinna vahel, mis avaldub küllalt ilmekalt eelpool toodud tabeleist. Teiste Põhja-Saksa linnade osatähtsus jäi kaugele maha Lüübeki omast. Danzigist saabus siia 1609. a. 6, 1620. a. 5, 1621. a. 2, 1622. a. 3, 1623. (1. p.) a. 5, 1623./24. a. 9 laeva; sinna väljus 1609. a. 5, 1620. a. 2, 1621. a. 4, 1622. a. 2, 1623. (1. p.) a. 4 ja 1623./24. a. 7 laeva. Teistel aastatel polnud Tallinnal ühendust Danzigiga. Nähtavasti tõrjuti Danzig, kust saabus Tallinna peamiselt mitmesuguseid inglise kaupu ja soola, ja kuhu saadeti siit peamiselt vilja, tollirendiaastail välja hollandlaste poolt, kes hakkasid neil aastail eksportima Tallinna endises suuremal arvul mitmesuguseid manufaktuuri- ja kraamkaupu. Teiste Preisi sadamatega oli Tallinnal meresõidu alal veel vähem sidemeid. Königsbergist saabus siia 1626./27. a. 1 laev; 1609. a. suundus Tallinnast sinna 1, 1626./27. a. 2 ja 1628./29. a. 1 laev. Laevasõidus Preisimaale märkame tõusu 1628. ja 1629. aastal, millal Tallinnast suundus sinna terve rida laevu vil-

²²⁾ Nende paikade suhtes on siiski küsitav, kas nad tähistavad Hollandist väljunud laevade lähte- või kodusadamat, või märgivad need koguni ära kippari kodukohta. Öresundi tollilehtede sissekannete suhtes on põhjendatult väidetud, et seal märgitakse kippari nimele järgnev kohanimi mitte laeva kodusadamat, vaid paika, kust on pärit kippar. Vt. A. E. Christensen, Hist. Tidsskr. 10. Raecke III (1934), lk. 112—130. Samasuguse olukorraga võib meil osaliselt olla tegemist käesolevalgi korral, eriti just nende väiksemate sadamate suhtes, mis asuvad Amsterdami vahetus läheduses.

jaga, mis arvatavasti saadeti sinna sealsete rootsi sõjavägede toidustamiseks. 1628./29. a. lähtus siit Elbingisse, millega varem polnud üldse laevauhendust, 10 laeva ja 1629. a. teisel poolel veel 1 laev; Elbingist saabus siia 1628./29. a. ainult 1 laev. Sadamat lähemalt määritlemata sõitis 1628./29. a. Tallinnast Preisimaale veel 6 laeva. Pommeri linnadega olid Tallinna kaubanduslikud suhted tollal nõrgad. Greifswaldist saabus siia 1609. a. 1 ja 1620. a. samuti 1 laev, 1626./27. a. ka ainult 1 laev; Tallinnast ei lähtunud neisse sadamaisse ainustki laeva. Rostockist saabus Tallinna 1609. a. 1, 1621. a. ka 1 laev ja 1623./24. a. 2 laeva, kuna Tallinnast suundus sinna 1609. a. 2 ja 1623./24. a. samuti 2 laeva. Vismarist tuli 1609. a. 1 ja 1621. a. ka 1 laev, vastupidises suunas 1609. a. 1 ja ka 1622. a. 1 laev. 1628./29. a. sõitis Tallinnast 2 laeva Stralsundi, teistel aastatel selle linnaga ühendust Tallinnal ei olnud. Kieliga oli sidemeid ainult 1609. a., millal sealt saabus 1 laev ja sinna väljus 2 laeva. Põhjamere-äärsete saksa linnadega oli Tallinnal tihedamaid sidemeid Hamburgiga. Sealt saabus 1609. a. 1 laev, 1622. a. 5, 1623. (1. p.) a. 4, 1623./24. a. 5, 1626./27. a. 2, 1628./29. a. 4 laeva. Tallinnast purjetas Hamburgi poole 1620. a. 1 laev, 1621. a. 1 laev, 1622. a. 5 laeva, 1623. (1. p.) a. 2, 1623./24. a. 4, 1628./29. a. 2 laeva ja 1629. (2. p.) a. 1 laev. Emdenist saabus 1629. a. 1 laev, Nordenist 1628./29. a. 1 laev ja Frankfurdist 1623. a. samuti ainult 1 laev. Seega oleme lõendanud kõik Põhja-Saksa kaubalinnad. millistega Tallinnal oli suhteid kaubanduslikul alal.

Taani-Norra ja Tallinna vahelises laevade liiklemises pole märgata ühtki eriti keskset Taani-poolset sadamat. Kopenhaagenist saabus 1609. a. 2 laeva ja Tallinnast suundus sinna 1 laev. Helsingörist tuli 1609. a. 1 ja väljus siit sinna samuti 1 laev. Kjertemindest saabus samal aastal 1 laev, Tallinnast purjetas sinna 1609. a. samuti 1 laev. Eckernfördesse sõitis 1609. a. Tallinnast 1 laev ja samuti ka 1620. a., millal sealt saabus ka 1 laev. Flensburgist saabus 1620. a. 1 laev ja Tallinnast väljus samal aastal sinna ka ainult 1 laev. Bergenist saabus 1609. a. 1 laev. Aalborgist saabus 1623. a. esimesel poolel 2 laeva ja väljus Tallinnast sinna 3 laeva. Lõuna-Rootsi linnadest oli Tallinnal ühendust ainult Göteborgiga, kuhu 1627./28. a. suundus Tallinnast 1 laev.

Lähislaevasõidus võime omakord eritleda kolme sõiduraiooni — rannasõitu, Soomesõitu ja Rootsisõitu. Lähislaevasõidus liiklesid nii tallinlastele, rootslastele kui ka soomlastele kuuluvad vähemamahulised laevad, n. n. alused. Kahjuks pole tolliraamatuis tollitehnilistel põhjustel andmeid lähislaevasõidu arvuliseks iseloomustamiseks. Sissekannetest tollitatud kaupade lähte- ja sihtkohtade üle saame siiski teatud ülevaate nende sadamate ja linnade üle, millistel olid Tallinnaga tihedamad kokkupuuted laevasõidu ja kaubavahetuse alal. Soomes olid sellisteks sadamaiks Porvoo, Helsingi, Viiburi,

Ekenäs, Turu ja Pori. Rootsis — eriti Stokholm, siis Nortälje, Öregrund, Gävle, Härnosand ja Hudiksvall.

Sisemaistes rannavetes oli laevade liiklemine kõige elavam Tallinna ja Narva vahel. Kuid ka Pärnust, Haapsalust, Hiiust, Salatsist, Riiast ja teisalt saabus aluseid Tallinna ja überpöördukt. Osa kodumaiseid sadamakohti on arvestatud juba kaugelaevasõitu näitavais tabelis. See johtus seigast, et neil kordadel oli meil peamiselt tegemist siiski kaugesõidulaevadega, aga mitte väikeste alustega. Peab arvama sedagi, et vähemalt osaliselt need sisemaised sadamakohad, mis tähistasid eelnimetatud tabelis arvestatud laevade lähte- ja sihtkohti, olid ainult vahejaamadeks nende laevade sõitudel Tallinna ja läänepoolsete sadamate vahel.

Veel vähem kui lähislaevasõidu kohta sisaldavad tolliraamatud teateid liiklemisviiside ja -vahendite kohta Tallinna ja Venemaa vahel. Ennetollirendiaegsed tolliraamatud näitavad, et kaupade transportimisel, mis oli täielikult ainult venelaste käes, kasustati nii maa- kui ka mereteed. Meresõitudel kasustasid venelased juba siis madalveesõitudeks sobivaid lotje²³⁾. Milliste vene linnadega Tallinn tollal ühendust pidas, sellest kuuleme allpool.

Vastavalt laevasõidu raioonidele suundus Tallinna kaubanduslik tegevus. Kaubaliikluse vaatlust alustame Tallinna kaugekaubanduslikust raioonist tuleva impordi käsitlemisega. Masskaubana seisis läänest sissetulevate kauba-artiklite hulgas esikohal sool, millega kaubitsemine teatavasti õitses Tallinnas eriti keskajal. Nagu näitab tabel nr. 4, olid need hulgad, millistes saabus Tallinna soola vaatluse

4. Sool.

Lähtekoht	1609	1620	1621	1622	1623 (I p.)	1623/24	1626/27	1627/28	1628/29	1629 (II p.)
	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.
Hollandi	450.5	693	451	401.5	697.7	1131.5	1270.5	417.5	1150.6	103.5
Prantsusmaa	105.5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hispaania	—	249	—	—	—	—	—	—	—	—
Taani	33	—	—	—	21	—	—	—	—	—
P.-Saksa lin.	124	82	38	353	404	355	101	—	116	—
Lüübek	274.1	226	70	248.5	103	134	273	50	112	14.5
	987.1	1250	559	1003	1225.7	1620.5	1644.5	467.5	1378.6	118

all olevatel aastatel, ka nüüd veel küllalt suured. Madalpunktideks olid soola impordis aastad 1621, 1627/28 ja 1629. a. teine pool. Kõige rohkem tuli soola Hollandist. Kuid ka Põhja-Saksa sadamad saatsid Tallinna soola kaunis suurtes kogustes. 1622. a. saksa linnadest saabunud soola hulk koguni ületas Hollandist saabunud soola hulga. Aastail 1609

²³⁾ TLA, B. h. 24, Naelatolli korraldus a. 1608.

ja 1620 saabus soola ka Hispaaniast ja Prantsusmaalt, see on maa-dest, kus produtseeriti neid soola sorte, mida Tallinn peamiselt importis. Nimelt toodi Tallinna kõige rohkem just odavat prantsuse ja pisut kallimat hispaania soola. Puhuti iseloomustatakse tolliraama-tuis saabuvat soola ka kui lahtist, koti- ja tünnisoola. See viimane erit-lemise viis võiks aga viidata esijoones just pakiste erinevusele, hinna suhtes märkame aga ka siin teatud astmestikku. Vähemates hulka-des saabus siia veel Brovage'i ja n. n. „indiamais“-soola. Lüübekist toodi ka kallimahinnalist Lüneburgi soola, siiski ainult õige tagasihoid-likkudes kogustes. Sellest suurest soolaimpordist, mis näitab tõusu tollirendiaastail, 1627./28. a. saabunud soola väike kvantum johtub kindlasti välistest põhjustest, tarvitati ära Tallinnas ja ta sisemaisel tagamaal ainult osa, teine võib-olla koguni suurem osa saadeti Tal-linnast edasi Soome ja Venemaale.

Tallinna saabunud läänepoolse kalakauba kogused olid XVII saj. algusel hoopis väikesed. Kõige suuremal hulgal imporditi heeringaid. Nagu näitab tabel nr. 5, toodi kala peamiselt Hollandist. Peale hee-

5. Heeringas.

Lähtekoht	1609	1620	1621	1622	1623(I p.)	1623/24	1626/27	1627/28	1628/29	1629 (II p.)
	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.
Hollandi	37.3	31.6	30.8	16.5	—	90.3	20.3	30	22.5	19
Taani	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—
P.-Saksa lin.	0.4	—	—	2.5	—	7	32	—	—	—
Lüübek	3.6	—	—	—	—	9	7.5	—	—	15.5
	56.3	31.6	30.8	19	—	106.3	59.8	30	22.5	34.5

ringa saabus Põhja-Saksa linnadest veel n. n. kepikala (= Stockfisch, ka Rotscher; termin on tootmistehnilist laadi) ja nimelt 1609. a. 30, 1621. a. 43, 1622. a. 12, 1623. (1. p.) a. 6, 1623./24. a. 13, 1626./27. a. 55, 1627./28. a. 16, 1628./29. a. 25 ja 1629. (2. p.) a. 7 tünni. Üksikuil aastail saabus samadest linnadest ja ka Taani-Norra sadamaist (Aalborg, Bergen) Tallinna veel mõni tünn turski, mida nimetati ka bergeni kalaks.

Kaunis silmapaistva koha omasid väärtuse poolest saabuvate kau-pade hulgas mitmesugused veinid. Tabelis nr. 6 on veini sorte arves-tamata antud arvuline ülevaade veini impordist aamides. Nagu näeme, saabusid veinidki suures enamuses just Hollandist. Import Põhja-Saksa linnadest oli kõige suurem 1609. a., millal ta ületas veini impordi Hollandist; samal aastal toodi veini ka otseselt Prantsusmaalt. Impor-ditav vein piirdus peamiselt 3 sordiga — prantsuse-, hispaania- ja reiniveiniga. Kõige suurem oli prantsuseveini import. Reini- ja his-paaniaveini toodi ligikaudu võrdselt. Nimetatud kolme sordi kõrval

6. Veinid.

Lähtekoht	1609	1620	1621	1622	1623 (I p.)	1623/24	1626/27	1627/28	1628/29	1629 (II p.)
	aami	aami	aami	aami	aami	aami	aami	aami	aami	aami
Hollandi	260.8	364.5	491	419.3	542	851.3	336	297.5	287.5	115.5
Prantsusmaa	54	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Taani	63	—	—	—	—	—	—	—	—	—
P.-Saksa lin.	124	27.5	70.5	—	57.5	79.5	30	—	36	—
Lüübek	167	31.5	18.5	29	18	44	88.5	9	64.5	7
	668.8	423.5	580	448.3	617.5	974.8	454.5	306.5	388	122.5

saabus üksikute aastatel Tallinna vähemates kogustes veel alekant-, malvasier- ja peterzinerveini ning põletatud viina.

Õlu tuli, välja arvatud 1609. a., millal Tallinna saabus Hollandist 13 sälitist 6 tunni õlut, eranditult Põhja-Saksa linnadest, eriti just Lüübekist. Arvuliselt kujunes õlleimport järgmiseks:

1609. a. — 21 säl.	8 vaati	290 tunni	1623./24. a. 3 säl.	54 vaati	337 tunni
1620. „ — 8 „	33 „	15 „	1626./27. „ — „	35 „	4 „
1621. „ — 10 „	22 „	4 „	1627./28. „ — „	38 „	4 „
1622. „ — „	144 „	39 „	1628./29. „ — „	12 „	6 „
1623. (1.p.) 17 „	48 „	— „	1629. (2.p.) — „	2 „	— „

Neist arvudest paistab, et õlleimport langes tollirendiaastail.

Kodumaise õlle tootmise huvides toodi vaatluse all olevatel aastatel Tallinna humalaid järgmistes kogustes: 1609. a. 20 kotti, 1620. a. 27 kotti, 1621. a. 3,5 laevanaela, 1622. a. 18 laevan. 74 kotti, 1623. (1. p.) a. 28 laevan. 4 kotti, 1623./24. a. 8 laevan. 19 kotti, 1626./27. a. 66 kotti, 1627./28. a. 99 kotti, 1628./29. a. 5 kotti ja 1629. (2. p.) a. 1 laevan. 27 kotti. Humalad saabusid siia osalt Hollandist, osalt Põhja-Saksa linnadest.

Mõdu ja mee import tunnides oli järgmine:

1609. a.	73 t.	1623./24. a.	81 t.
1620. „	88 „	1626./27. „	56 „
1621. „	191 „	1627./28. „	321 „
1622. „	43 „	1628./29. „	2,5 säl. 62 „
1623 (1.p.)	43,5 „		

Mesi ja mõdu tuli samuti peaaegu eranditult Põhja-Saksa linnadest, eriti Lüübekist. Hollandist saabus seda kaupa ainult kahel aastal — 1609. a. 12 ja 1626./27. a. 6 tunni. Vedelikkudest saabus Tallinna üksikuil aastail vähemates kogustes veel äädikat ja veiniäädikat.

Sissetuleva puuvilja hulgas seisis esikohal õun, mis saabus Tallinna eranditult Põhja-Saksa linnadest. Arvuliselt kujunes õunte import järgmiseks:

1609. a.	—	säl.	5	tünni	1623./24. a.	26	säl.	90	tünni
1620. „	32	„	168	„	1626./27. „	—	„	219	„
1621 „	2	„	55	„	1627./28. „	—	„	111	„
1622. „	4,5	„	—	„	1628./29. „	—	„	269	„
1623. (1. p.)	—	„	—	„	1629. (2. p.)	7	„	446	„

Lõunamaa puuvilja hulgas, mida saabus nii Hollandist kui ka Põhja-Saksa sadamaist, seisid esikohal rosinad, millele järgnesid viigimarjad, korindid, ploomid ja datlid. Kuna nende kaubaliikide transportimine toimus mõõtude seisukohalt väga ebamäärastes pakistes ja kuna osaliselt tolliraamatud ei anna nende kaupade kohta üldse koguseid, vaid kauba väärtuse rahas, siis esitame järgnevas arvulisi andmeid ainult rosinade impordi kohta. Neid saabus 1609. a. 78 korvi, 1620. a. 85 korvi 7,5 tünni, 1621. a. 50 korvi 3 tünni, 1622. a. 82 korvi 9 vaati 8 tünni, 1623. (1. p.) a. 5 korvi 30 vaati, 1623./24. a. 10 vaati, 1626./27. a. 44 korvi ja 1628./29. a. 10 korvi 4 vaati.

Metallkaupade suhtes pole samuti võimalik määrata kindlaks koguseid terves ulatuses, kuna osa neist kaupadest on märgitud tolliraamatusse väärtuse järgi rahas. Suuremal hulgal saabus Tallinna Saksa linnadest vaskkatlaid ja tina. Viimast imporditi 1609. a. 35, 1620. a. 22, 1621. a. 84,5, 1622. a. 141, 1623. (1. p.) a. 20, 1623/24. a. 19, 1626./27. a. 6, 1627./28. a. 30, 1628./29. a. 29,5 ja 1629. (2. p.) a. 10 laevanaela. Rauda saabus Tallinna läänest ainult üksikuil aastail: 1609. a. 25,5, 1621. a. 11, 1622. a. 10 ja 1629. a. 4 laevanaela. Pidevamalt imporditi terast: 1609. a. 2, 1620. a. 25, 1621. a. 13, 1622. a. 4, 1623. (1. p.) a. 6, 1623./24. a. 10, 1627./28. a. 2, 1628./29. a. 5 ja 1629. (2. p.) a. 10 vaadikest. Kulda toodi Tallinna 1609. a. 25, 1620. a. 31,5, 1621. a. 2, 1622. a. 84,8, 1623./24. a. 67 ja 1626./27. a. 150 untsi. Teiste metallide sissevedu oli väiksem ja juhulisem.

Klaasi saabus, peamiselt tuli see Saksa linnadest, 1620. a. 23,5 kast 5 korvi, 1621. a. 22 kasti 4,5 korvi, 1622. a. 24 kasti, 1623. (1. p.) a. 10 kasti, 1623./24. a. 13 kasti, 1628./29. a. 2,5 kasti 33 korvi ja 1629. (2. p.) a. 1 kast 3 korvi.

Teiste Tallinna saabunud läänepoolsete kaupade kohta pole võimalik esitada arve, kuna tolliraamatuis vastavad andmed puuduvad, mille asemel leiduvad arvud nende kaupade väärtuse kohta rahas. Seejuures ei eristata üht kaubaliiki tolliraamatuis kuigi valjult teisest, sest tollitamisel polnud sellel enam tähendust. Selle seiga tõttu oleme sunnitud terve rea erinevate kaubaartiklite importväärtuse esitama ühes ainsas kokkuvõtvas tabelis. Säärane on omalt sisult tabel nr. 7.

Üle 60% selles tabelis näidatud summadest kulutati tavaliselt mitmesuguste manufaktuurkaupade, eeskätt koetud riide importimisele. Koetud riie — villased kangad, lõuend, siid — oli oma hinna ja päritolu poolest väga mitmesugune. Ülekaalus olid villased riidesordid.

7. Manufaktuur-, koloniaal- ja kraamkaup.

Lähtekoht	1609	1620	1621	1622	1623 (I)	1623/24	1626/27	1627/28	1628/29	1629 (II)
	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.
Hollandi	4029	8856,5	11150,5	15022,5	13184	22194	19360	25545	14715	2529
Taani	220	298	—	—	—	—	—	—	—	—
P.-Saksa lin.	3214	2319	3569	5144	2424	4143	1492	—	336	—
Lüübek	23141	33109	33243	58448,5	37219	42584	34945	26250	29534	10127
	30604	44582,5	47962,5	78615	52827	68921	55797	51795	44585	12656

Imporditi inglise, hollandi, prantsuse ja šoti, eriti aga just saksa riief. Lähemalt liigistati koetud riief veel tootmiskohtade järgi (Göttingeni, Hamburgi, Kenti, Lüübeki, Osenbrügge, Salzwedeli jt. riided), aga ka riide sordi järgi (boi, dirremdei, kirsei, kattuun jne.). Loendada siin kõiki neid riidesorte, viiks liiga kaugele. Vastavalt sortide ja liikide rohkusele olid ka imporditava riide hinnad väga mitmesugused, ulatuses mõnest riigitaalrist paarisaja riigitaalrini kangalt. Mõnel üksikul aastal annavad tolliraamatud andmeid ka saabunud riide hulga kohta kangastes, kuid need arvud ei tähistata tervet riideimporti. Nii saabus 1620. a. Hollandist 104 ja Lüübekist 1035 mitmesugust kangast; 1621. a. olid vastavad arvud 108 ja 1291. Juba needki arvud näitavad kui tugevalt riidekaubanduses import Põhja-Saksa linnadest ületas impordi Hollandist, seda kinnitavad ka riidekauba väärtust näitavad arvud. Kangaste kõrval imporditi vähemas ulatuses ka mitmesuguseid valmisriideid ja -esemeid, nagu müntse, pesu, rõivaid, sukki, samuti ka lõnga j. m. s.

8. Tera-

	1620			1621			1622			1623 (-21. VIII)		
	R.	O.	N.	R.	O.	N.	R.	O.	N.	R.	O.	N.
	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.
Hollandi	1157	90	41,5	1627	177	42	1988	419	10	1143	769,5	3,5
Prantsusmaa	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Taani	27,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
P.-Saksa lin.	68	—	—	55	6	—	352,5	24	50	114	44	—
Lüübek	105	33,5	5	40,5	10	—	71,5	39	6	27,5	—	—
L-Rootsi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Riia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1375,5	123,5	46,5	1722,5	193	42	2412	482	66	1284,5	813,5	3,5
	1545,5			1957,5			2960			2101,5		

Teistest samas tabelis väärtustega esitatud kaupadest olgu tõstetud esile kraamkaupa (Krämerei), mis haaras mitmesuguseid sega- ja pudukaupu. Tolliraamatud eristavad šoti-, nürnbergi-, raua- jt. kraam-

kaupu. Lähemalt selle kaubaliigi üksikartikleid siiski ei loendata tolliraamatuis. Koloniaalkaupadest importis Tallinn suhkrut, sinepit, tubakat, pipart ja teisi vürtse jne. Edasi on tabelisse võetud veel mitmesuguseid teisi kaupu, nagu paber, mitmesugused droogid, relvad, püssirohi jne. jne. Kõiki neid viimaseid artikleid imporditi Tallinna väga mõõdukate summade eest.

Arvud näitavad, et tabelis nr. 7 kokkuvõetud kaupade suhtes kuulus impordis esikoht ülekaalukalt Põhja-Saksa linnadele, eriti aga just Lüübekile, kust saabunud kaubad ületasid väärtuselt üksikuil aastail Hollandist saabunud kaupu 3—5 kordselt. Võrreldes Lüübekiga näitavad Hollandist saabunud manufaktuuri jne. kaupade väärtust tähistavad arvud tõusu just tollirendiaastail, kuna Lüübeki suhtes on samadel aastatel märgata koguni tagasiminekut.

Tallinna kaugekaubanduslikus ekspordis oli neil aastail tähtsamaks kaubaartikliks vili. Tabel nr. 8 näitab Tallinnast tol ajal väljaveetud vilja hulka säilitistes. Nagu näeme, eksporditi neil aastail peamiselt rukist, millele hulgalt järgnes oder, kuna nisu ja kaera väljus Tallinnast hoopis vähe. Väljaminev vili oli 1620-ail aastail täies ulatuses kodumaist päritolu. Suur kõikumus väljalaevatatud vilja hulkades eri aastail seletub osalt rahutu sõjaajaga, osalt vilja väljaveokeeldudega. 1609. a. näiteks ei läinud Tallinnast kaugesõiduliinil välja ainustki säilitist vilja, mis arvatavasti näitab nimetatud aastal kehtinud vilja väljaveokeeldu. Ka 1623./24. a. kehtis navigatsiooniajal osaliselt selline keeld²⁴⁾, mis seletabki nimetatud aastal eksporditud vilja vähemat hulka. Samasugune vilja väljaveokeeld teostati ka 1628. a.²⁵⁾ Need keelud, mis 1620-ail aastail märgatavalt häirisid viljakaubanduse rahulikku arengut, vähendasid tallin-

vili.

1623/24				1626/27				1627/28				1628/29				1629 (II pool)			
R.	O.	N.	K.	R.	O.	N.	K.	R.	O.	N.	K.	R.	O.	N.	K.	R.	O.	N.	K.
Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.
684.5	232.5	14	78	2405	632.5	36.5	—	1672	—	8	—	2546.3	1032.2	—	7	366.5	3	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
97	—	—	22.2	—	—	—	—	—	—	—	—	450	159.5	—	—	588	18	—	—
136.5	3	29.5	80	332.8	—	55.5	1	205	9	5	—	366	—	—	3	24.5	59	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
133	—	41	20	23	29	4.8	16	464	13.3	8	—	14	24	—	—	—	—	—	—
1051	235.5	84.5	200.2	2760.8	661.5	96.8	17	2441	22.3	21	—	3376.3	1215.7	—	10	979	80	—	9
1571.2				3536.1				2484.3				4602				1068			

²⁴⁾ RRA, Livonica 44, Tallinna kiri 5. V 1624.

²⁵⁾ R. Liljedahl, op. cit., lk. 147.

laste teenistust²⁶⁾) ja soodustasid vilja salaveo kasvu Taanile alluvasse Kuressaarde²⁷⁾ ja sealt edasi läände, johtusid keskvalitsuse püüetest Riia ja siinsete sõjavägede toitlustamise alal²⁸⁾, aastakümne lõpul teostati väljaveokeelde ka riigikassa tulude tõstmise huvides. Seepärast näemegi, et aastail, millal kehtisid kitsendused vilja väljaveo alal, suundus Tallinnast vilja Riiga, kuhu vilja eksportimine neil aastail oli lubatud suuremal hulgal kui varemini. Alati aga ei tähenda viljalaeva suundumine Riiga seda, et vili seal tõepoolest lossiti. Riia oli sageli ainult vahejaamaks, kust laadungi täiendamiseks võeti peale uusi kaupu, teel Tallinnast läände.

Suures enamuses läks Tallinnast väljuv vili Amsterdami, Euroopa viljakaubanduse keskturule, kuna ainult väiksem osa viljaekspordist läks sisebaltilistesse linnadesse. Ekspordis Põhja-Saksa linnadesse märkame tollirendiaja viimastel aastail siiski tugevat tõusu. Kuid, nagu eespool laevaliiklust käsitledes juba tähendatud, ei märgitse see tõus merkantiilsete sidemete tihenemist, vaid seletub peamiselt vist sellega, et neil aastail saadeti Tallinnast Preisi linnadesse, eriti Elbingisse kuninga vilja sealsete rootsi sõjavägede moonastamiseks. Tabelis antud kvantumite kõrval väljus sinna viljasaadustena 1628./29. a. veel 1008 tündrit jahu, 23 tündrit leiba, 56 tündrit herneid ja 29 säilitist linnaseid.

1628./29. a. oli üldse soodsamaid aastaid Tallinna viljakaubandusele meid huvitaval ajavahemikul. Väljaveetud vilja hulk oli tugevalt suurem kui varemil aastail. See seletub turustamise oludega ja nõudmisega Lääne-Euroopa vilja importivates maades. Sõdade ja halbade lõikusaastate tõttu oli nõudmine vilja järele 1620-ail aastail kogu aeg väga elav ja vastavalt sellele seisid viljahinnad kestvalt kõrgeil. Eriti kõrgele tõusid viljahinnad Amsterdumis, mille järele kujunesid hinnad terves Euroopas, alates 1628. aastast²⁹⁾. Spekulatsioon viljaga andis neil aastail kaupmeestele väga suuri tulusid. Sellest võimalusest haaras riigikassa sissetulekute suurendamise huvides kinni ka Rootsi riigivalitsus. Juba 1628. a. antud vilja väljaveokeeldu uuendati 1629. a. märtsis³⁰⁾. Ühtlasi täiendati seda keeldu korraldusega, mis

²⁶⁾ Kirjas kuningale 5. V 1624. (RRA, Livonica 44) rõhutab Tallinn eriti seda, et „... fast jederman in der Stadt sein geringes vermögen darin (s. o. viljakaubandusse) gesteckt des gewissen Hoffnung, weiln das liebe Korn in Teutsch-vnd Niederlande vberall angenehmb vnd in hohen Preis, er wolle hiedurch seiner Nahrung etwan prosperiren vnd einen Vorteil schaffen“, kuid väljaveo keeldu tõttu kaotavat kodanikud loodetud teenistuse.

²⁷⁾ E. Blumfeldt, Ajalugu. Saaremaa (= Eesti VI); Tartu 1933, lk. 306—307.

²⁸⁾ R. Liljedahl, op. cit., lk. 103—104.

²⁹⁾ W. Naudé, Die Getreidehandelspolitik der europäischen Staaten v. 13. bis zum 18. Jahrhundert; Berliin 1896, lk. 351—374, eriti lk. 362—363.

³⁰⁾ RRA, Riigiregistratuur 1629, 26. III, kuninga kiri Tallinnale; R. Liljedahl, op. cit., lk. 147.

nägi ette 2000 säilitise vilja kokkuostmist riiklikkude ülesostjate poolt Läänemeremail ja selle vilja eksportimist Hollandisse. Riia pidi seejuures andma 300, Pärnu 400 säilitist, ülejäänud 1300 säilitist loodeti saada Tallinnast, Narvast, Neevalinnast ja Viiburist. Tallinnas määrati riiklikeks vilja ostjateks Andres Haraldsson, Bogislaus Rosen ja keegi Spenckhusen. Viimastele antud memorialis määrati kindlaks vilja kokkuostmise ja eksportimise tingimused ja hinnad. Rukki säilitisest lubati maksta 30—40 riigitaalrit. Müügihinnaks nägi memorial ette 70 riigitaalrit säilitisest; lubatakse siiski müügihinna kõikumine 60—70 riigitaalri vahel, kuid soovitatakse vältida hinna langetamist madalamale 65 riigitaalrist³¹⁾. Tolliraamatute arvud näitavadki, et suurem enamus 1628.—29. a. väljaveetud viljast oli kuninglikkude viljaostjate poolt hollandlastele müüdud vilja, kuna erakaupmeeste osatähtsus nimetatud aastate viljaekspordis oli hoopis väike. Ühest aruandekatkendist kuuleme, et 1629. a. 10. maist kuni aasta lõpuni on kuninglikkude viljakaupmeeste, Andres Haraldssoni ja Bogislaus Roseni poolt eksporditud Tallinnast 3426 säilitist vilja³²⁾. Seega märgatavalt rohkem, kui seda oli näinud ette esialgne viljakaubanduse organiseerimise kava. Et teenistus vahekasuna seejuures oli kaunis suur, on selge. Sest kuni 1629. a. augustini maksid riiklikud ülesostjad vilja müüjaile rukki säilitisest 20—34 riigitaalrit ja odra säilitisest 10—18 riigitaalrit, kuna nad vilja hollandlastele müües said rukki säilitisest 70—75 ja odra säilitisest 42—49 riigitaalrit. Ainult üks 340 säilitise suurune partii rukist müüdi odavamalt — 60 riigitaalrit säilitisest³³⁾. Kuidas kujunesid hinnad 1629. a. sügisel, selle kohta puuduvad andmed; arvestades viljaturu seisukorda, võib arvata, et hinnad veelgi tõusid. Riiklik viljakaubandus jätkus ka 1630. a., samuti ka 1631. a., millal teostati täielik riigi monopol viljakaubanduse alal. Siis saabus aga ka krahh viljahindade ootamatult järsu languse tõttu Amsterdami börsil³⁴⁾.

Eksporditava vilja hulga poolest jättis Tallinn 1620-aial aastail teised ida-balti sadamad enesest kaugele maha. Teiste linnade kohta meil käesoleval korral puuduvad täpsad arvulised andmed. Riia viljaekspordiga on meil siiski võimalus võrrelda Tallinna oma, kuigi mitte ekspordij totaalses ulatuses, vaid ainult viljakaubanduse välisbalttilises osas. Riia välisbalttilise viljaekspordi kohta omame arvulisi andmeid Öresundi tollilehtede kaudu. Viimastest näeme, et Riist lähtunud vilja läbis Öresundist 1620. a. 1596, 1621. a. 1575,5, 1622. a. 16, 1623. a. 0, 1624. a. 150, 1625. a. 29, 1626. a. 347, 1627. a. 0, 1628. a.

³¹⁾ RRA, Riigiregistratuur 1629, 28. III, Memorial för Spanmåls vpköpare.

³²⁾ RRA, Livonica 15: Originalbref ang. spanmåls handeln 1628—31.

³³⁾ Ibid. kiri 6. VIII 1629.

³⁴⁾ Lähemalt riikliku viljakaubanduse kohta aa. 1630—31 vt. R. Liljedahl, op. cit., lk. 437—457.

804 ja 1629. a. 37 säilitist³⁵⁾. Kõrvutades neid arvusid nendega, mis tabelis nr. 8 näitavad Tallinna välisbaltilist viljaekspordi, näeme, et ainult 1620. a. oli Riia kohta käiv arv suurem. 1621. a. ületas Tallinn juba Riia, kuna järgnevatel aastatel lakkas vilja ekspordimine Riiaist peaaegu täiesti. Samasugune oli kindlasti vahekord ka sisebaltilises

9. Lina.

Sihtkoht	1609	1620	1621	1622	1623 (I p.)	1623/ 24	1626/ 27	1627/ 28	1628/ 29	1629 (II p.)
	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.
Hollandi	25	98	4.5	14	206	1858	2597.5	1801	1309.5	25
Prantsusmaa	—	22	—	—	—	—	—	—	—	—
Taani-Norra	42	23	—	—	76	—	—	—	—	—
P.-Saksa lin.	76.5	68	45.3	26.5	86.5	53	—	—	57.5	7.5
Lüübek	242.3	165	228.8	386.5	276	2457	2467	1147.5	1224.3	4.5
L.-Rootsi	—	—	—	—	—	—	—	70	—	—
Riia	—	—	—	—	—	3	—	—	80	—
	385.8	376	278.6	427	644.5	4371	5064.5	3018.5	2671.3	37

10. Kanep.

Sihtkoht	1609	1620	1621	1622	1623 (I p.)	1623/ 24	1626/ 27	1627/ 28	1628/ 29	1629
	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.
Hollandi	—	—	20	30	6	244	114.5	77	1203	72
Taani	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—
P.-Saksa lin.	24.5	—	—	6	—	18	—	—	191	6
Lüübek	26	—	1	—	—	121	—	50	801	37.5
L.-Rootsi	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—
	71.5	—	21	36	6	383	114.5	133	2195	115.5

viljaekspordis. Alles järgneval aastakümnel hakkas Riia jõudma järele vilja ekspordimises Tallinnale ja isegi ületama viimast.

Vilja kõrval omas põllunduse saadusist Tallinna kaugekaubanduslikus ekspordis silmapaistva koha kiutaim — lina ja kanep. Millistes kogustes neid artikleid Tallinnast eksporditi näitavad tabelid nr. 9 ja nr. 10. Kui meie võisime vilja suhtes rõhutada ta eranditult sisemaist päritolu, siis lina ja kanepi suhtes peame väitma vastupidist. Ainult väike osa eksporditavast linast ja kanepist oli kodumaa produktsioon. Lina ja kanep saabusid Tallinna peamiselt Venemaalt. See avaldub selleski, et nende artiklite väljaveos algab järsk

³⁵⁾ Nina Ellinger Bang, Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Öresund 1497—1660. II; Kopenhagen 1922—23.

tõus just tollirendilepingu sõlmimise järel. Nende artiklite eksport mitmekordistus tollirendiaastail. Tallinnast väljuva lina hulgas oli sisemaiseks kaubaks esijoones nn. vigala lina (Fickler), mida eksporditi aga kaunis tagasihoidlikkudes kogustes: 1609. a. 210,5, 1620. a. 25,5, 1621. a. 75,3, 1622. a. 183, 1623. (1. p.) a. 215, 1623./24. a. 217, 1626./27. a. 164,5, 1627./28. a. 80 ja 1628./29. a. 33,2 laevanaela, Näib, et kõik ülejäänud osa Tallinnast väljaveetavast linast oli võõrast,

11. Kanepi- ja linaseeme.

Sihtkoht	1609	1620	1621	1622	1623 (I p.)	1623/ 24	1626/ 27	1627/ 28	1628/ 29	1629 (II p.)
	Tünder.	Tünder.	Tünder.	Tünder.	Tünder.	Tünder.	Tünder.	Tünder.	Tünder.	Tünder.
Hollandi	—	—	—	—	13	—	286	41	6	—
P.-Saksa lin.	5	—	—	44	24	11	—	—	—	3
Lüübek	6,5	109,5	281,5	441	107	282,5	288	60	12	56
L.-Rootsi	—	—	—	—	—	—	—	20	—	—
Riia	—	—	—	—	—	—	72	13	—	—
	11,5	109,5	281,5	485	144	293,5	646	134	18	59

esijoones venemaist päritolu, vene linaks tolliraamatud tavaliselt nimetavadki neid linasaadetisi, mis ei koostunud vigala linast. 1609. a. tolliraamatust teame, et nimetatud aastal toodi Tallinna Venemaalt 260 laevanaela lina ja kanepit. Kuna järgnevate aastate tolliräämatud ei loenda Venemaalt saabunud kaupu, siis pole võimalik võrrelda

12. Või.

Sihtkoht	1609	1620	1621	1622	1623 (I p.)	1623/ 24	1626/ 27	1627/ 28	1628/ 29	1629 (II p.)
	Tünni	Tünni	Tünni	Tünni	Tünni	Tünni	Tünni	Tünni	Tünni	Tünni
Hollandi	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
P.-Saksa lin.	68,75	—	—	10,5	22	15	—	—	—	—
Lüübek	352	231,5	144,5	199	72	422	618	346,5	158,5	65
Riia	—	—	—	—	—	2	2	2,5	—	—
	420,75	231,5	144,5	209,5	94	439	620	349	159,5	65

Venemaalt imporditava lina hulka Tallinnast eksporditava omaga. Venemaa kõrval saabus lina Tallinna veel ka Ingerist ja Soomest. Tollitaksidest, mis tavaliselt jälgisid keskmisi turuhindu, näeme, et vigala lina oli pisut odavam vene omast. Ühe laevanaela (=Lvnl.) vigala lina hinnaks oli kuni tollirendiajani kehtinud tollitaksides 18 riigitaalrit, kuna vene lina hinnaks oli 20 riigitaalrit. Tollirendiajal olid

hinnad vastavalt 13 ja 15 riigitaalrit. Kanepist maksti samal ajal vastavalt 10 ja 6 riigitaalrit laevanaelast.

Osalt sisemaist, osalt välismaist (Venest, Soomest, Ingerist) päritolu oli ka Tallinnast eksporditav kanepi- ja linaseeme. Tabel nr. 11. annab arvud selle kaubaartikli koguste kohta tündrites. Nagu näeme, saadeti see kaup peamiselt just Lüübekisse.

13. Loomarasv.

Sihtkoht	1609	1620	1621	1622	1623 (I p.)	1623/ 24	1626/ 27	1627/ 28	1628/ 29	1629 (II p.)
	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.	Lvnl.
Hollandi	—	—	—	—	—	—	118	107	18	—
Taani	9.5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
P.-Saksa lin.	161.5	—	—	—	—	8.5	—	—	—	—
Lüübek	494.2	2.5	30.1	19.7	7.2	241.2	547.3	406.5	493	17.3
Riia	—	—	—	—	—	—	—	2.5	—	—
	665.2	2.5	30.1	19.7	7.2	249.7	665.3	516	511	17.3

Tallinna eksport rasvkaupade alal haaras kolme artiklit — võid, loomarasva ja traani. Või eksport oli, arvestades tollekordset karjajamajandust, küllalt suur, nagu seda näeme tabel nr. 12. arvudest või ekspordi ulatuse kohta tünides. Nagu keskajalgi läks või Tallinnast ka nüüd esijoones just Lüübekisse. Väljaveetav või oli suures enamuses sisemaist päritolu; vähemal määral eksporditi Tallinna

14. Traan.

Sihtkoht	1609	1620	1621	1622	1623 (I p.)	1623/ 24	1626/ 27	1627/ 28	1628/ 29	1629 (II p.)
	Vaati	Vaati	Vaati	Vaati	Vaati	Vaati	Vaati	Vaati	Vaati	Vaati
Hollandi	—	—	—	—	—	3	30	16	—	—
P.-Saksa lin.	190.5	116	109	2	186	75	32	—	5	—
Lüübek	84	7	—	121	—	44	54	207	36	—
Riia	—	—	—	—	—	36	2.5	—	—	—
	274.5	123	109	123	186	158	118.5	223	41	—

kaudu ka Soomest sisse toodud võid, nagu seda võime otsustada 1609. a. tolliraamatu põhjal, kust selgub ka see, et tollitamisel arvestati 1 tünni või hinnaks 18 riigitaalrit.

Ka loomarasv ja traan olid ainult osalt sisemaal produtseeritud kaubad. Tallinna kaudu eksporditi ka Venemaalt ja Soomest saabunud loomarasva ja traani. Loomarasva hinnaks oli tolliraamatute andmeil vaatluse all olevail aastail 18—20 riigitaalrit laevanaelast.

Traanivaadist makseti samal ajal 10 riigitaalrit. Nagu tabel nr. 13 arvudest, mis tähistavad eksporditud loomarasva hulka laevanaeltes, näeme, suundus Tallinnast väljuv loomarasv enamuses Lüübekisse. Traan seevastu, nagu näitab tabel nr. 14, eelistas teisi Põhja-Saksa linnu. Hollandisse läks nii üht kui teist hoopis vähe.

Vähemates kogustes eksporditi Tallinnast ka kalu. Lõhe väljus siit 1609. a. $\frac{1}{2}$ laevanaela $26\frac{1}{2}$ tünni, 1621. a. 6 tünni, 1623./24. a.

15. Tõrv.

Sihtkoht	1609	1620	1621	1622	1623	1623/ 24	1626/ 27	1627/ 28	1628/ 29	1629 (II p.)
	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.	Säl.
Hollandi	38	38	4	58	87	403.5	377	522	150.5	115
Taani	23	4	—	—	—	—	—	—	—	—
P.-Saksa lin.	47	—	—	—	2	168.5	48	—	70.5	—
Lüübek	—	2	31	1	55	174	—	56	2	—
Riia	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—
	108	44	35	59	144	752	425	578	223	115

30 tünni, 1626./27. a. 72 tünni ja 1628./29. a. $3\frac{1}{4}$ tünni. Angerjat eksporditi 1609. a. 1, 1623./24. a. $99\frac{1}{4}$, 1626./27. a. 37, 1627./28. a. 66 ja 1628./29. a. 106 tünni. Haugide eksport kujunes järgmiseks: 1609. a. $\frac{1}{2}$ laevanaela, 1623./24. a. 758, 1627./28. a. 1300 ja 1628./29. a. 366 kimpu. Nii kalakaup kui ka liha, mida eksporditi 1609. a. 7 laevanaela, 1623./24. a. $21\frac{1}{2}$ tünni, 1626./27. a. 40 laevanaela 42 tünni, 1628./29. a. $20\frac{1}{2}$ laevanaela $109\frac{1}{2}$ tünni, 1629. a. 7 vaati, läks peamiselt Põhja-Saksa linnadesse.

Puu ja metsasaadused üldse, mis XVII saj. vilja ja kiutaimede kõrval olid tähtsamad ekspordikaubad Baltimailt, mille järele nõudmine läänes oli kestvalt väga elav, omasid Tallinna tollekordses väljaveos õieti kõrvalise koha. Palgid, mastipuud, lauad ei esine üldse mitte Tallinna tolelaegses ekspordis. Mitmesugused tuhad, mida Riia kaudu saadeti läände eriti suurtes kogustes, on Tallinna viimas esitatud ainult mõnel üksikul aastal hoopis väikesel hulgal (1628./29. a. 2 säilitist). Tallinna passiivsus selle kaubaliigi alal on nähtavasti seletatav linna asendiga ja transportimise tingimustega. Sest metsasaadused olid raskelt transporditavad masskaubad, mis koondusid sobivamalt sellistesse paikadesse, kuhu nende kohale toimetamine oli hõlpus parvetamist võimaldavaid jõgesid kaudu. Tallinnal puudusid sellised veeteed, samuti puudusid Tallinna läheduses juba tol ajal suuremad metsad. Need asjaolud andsid metsakaubanduse alal järgnevail aastakümneil Narvale ja Pärnule suuri esidusi Tallinna suhtes. Ainuke metsamajanduse produkt, mida laevatati Tallinnast pidevalt välja suuremates kogustes, oli tõrv. Tallinna saabus tõrv peamiselt Inge-

16. Karusnahk.

Sihtkoht	1609	1620	1621	1622	1623 (I p.)	1623/ 24	1626/ 27	1627/ 28	1628/ 29	1629 (II p.)
	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.	Rtaalr.
Hollandi	—	187.5	—	—	—	1200	—	—	327	—
P.-Saksa lin.	2786	—	60	733	—	1446.5	200	—	788	—
Lüübek	433	117.5	—	—	400	3229.5	170	16	95	—
Riia	—	—	—	—	—	—	—	16	—	—
	3219	305	60	733	400	5876	370	32	1210	—

rist ja Soomest, aga ka kodumaa metsarikkamaist paigust. Et tõrvaekspord rajanes peamiselt võõrsilt sissetuleva tõrva edasimüümisele, näeme tõrvaekspordi tugevast tõusust tollirendiaastail. Suures enamusel läks tõrv Tallinnast, nagu näeme tabel nr. 15 arvudest, mis noteerivad väljunud tõrva hulka säilitistes, Hollandisse.

Kaubanduslike suhete tihedusest venelastega oleneb kõige tugevamini Tallinna läänesuunalise ekspordi ulatus nahkade ja karusnahkade alal. Karusnahad olid omanud eriti tähtsa koha Tallinna keskaegses kaubanduses. XVII saj. algusel polnud karusnahkade kui ekspordartikli tähendus Tallinna kaubaliikluses aga enam kuigi suur. Tabelist, milles on antud eksporditud karusnahkade väärtus riigitaalrites, näeme ainult kaht suurema läbikäiguga aastat — 1609, millal kaubitsemine venelastega oli harukordselt elav, ja 1623./24. a., millal hakkas kehtima tollirendileping. Teistel aastatel küünis eksporditud karusnaha väärtus vaevu 1000 riigitaalrini. Tallinnast väljuvate karusnahkade seas eraldavad tolliraamatud mitmesuguseid rebase-, ilvese-, tõhu-, saarma-, kassi-, biibri-, orava-, soobli-, hermeliin-, jänese- jne. nahku.

Tallinnast väljuvate kaupade hulgas omas hoopis tähtsama koha toornahk. Ka siin võime märgata seda seika, et 1609. a. suurele

17. Toor-

Sihtkoht	1609		1620		1621		1622		1623 (—21. VIII)	
	Küm.	Rtaalr.	Küm.	Rtaalr.	Küm.	Rtaalr.	Küm.	Rtaalr.	Küm.	Rtaalr.
Hollandi	—	—	1.8	90	4.5	72	—	—	17.2	302
Prantsusmaa	—	—	34	436	—	—	—	—	—	—
Taani	35	280	—	—	—	—	—	—	—	—
P.-Saksa lin.	1026.4	3634	—	—	3	48	37.5	342	72.1	595
Lüübek	1898.6	18073	148.3	1700	114	1324	174.8	3311	215.2	3445
Riia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2960	21987	184.1	2226	121.5	1444	212.3	3653	304.5	4342

ekspordile järgnesid aastad, millal nahkade viim oli hoopis väike, ja et uus tõus algas esimesel tollirendiaastal, mis veel kord tõestab Soomest ja Venest tulevate nahkade suurt tähendust Tallinna naha-kaubandusele. Eksporditavate nahkade hulgas loendavad tolliraamatud väga mitmesuguseid ja väga erinevate hindadega nahku. Kõige kõrgemas hinnas olid põdranahad. Mõõduühikuks oli siin kümmik (deker = 10 nahka). Tähtsamad olid härja-, lehma-, hobuse-, põdra-, soku-, kitse-, lamba-, vasika- jne. nahad. Tehti vahet veel selles, kas teatud nahasort oli sisemaist päritolu, või oli ta importkaup Venest ja Soomest. Sisemaised nahad olid tavaliselt märksa kallimad kui soome ja vene nahad. Tallinnast läksid nahad peamiselt just Lüübekisse. Nahkade ekspordit Hollandisse hakkas arenema, nagu näeme tabel nr. 16, milles on antud väljunud naha hulk kümmikutes ja väärtus riigitaalrites, alles tollirendiajal, kuid tõusis õige kiiresti, jäädes mõnel aastal väärtuse poolest ainult pisut maha Lüübekisse läinud nahkade väärtusest.

Tööteldud nahkadest eksporditi Tallinnast vähemates kogustes juhtnahka: 1609. a. 53, 1623./24. a. 11, 1626./27. a. 65, 1627./28. a. 1322, 1628./29. a. 376 ja 1629. (2. p.) a. 4 paari. 1 paari juhtnaha hinnaks oli 4 riigitaalrit.

Sellega oleme loendanud ja esitanud arvilised andmed kõigi tähtsamate Tallinna ekspordikaupade kohta. Loendatud kaupade kõrval väljus siit üksikutel aastatel vähemates hulkades veel teisigi kaupu, nagu rauda, vaske, kindaid, lõnga, seepi, vaha, rabarberi ja siidi. Kindaid näit. eksporditi siit 1622. a. 150, 1623./24. a. 1505, 1626./27. a. 1050, 1627./28. a. 1400 ja 1628./29. a. 600 paari. Seepi väljus siit 1623./24. a. 29, 1626./27. a. 50, 1627./28. a. 60, 1628./29. a. 93 ja 1629. (2. p.) a. 80 tahvlit. Nii kindad kui ka seep olid vene kaubad. Venemaise päritoluga kaubana eksporditi Tallinnast 1623./24. a. 1700 naela toorest siidi, mille väärtust hinnati 1700 riigitaalrile, 1627./28. a. väljus Tallinnast 15½ palli sama kaupa. Idast tuleva siidi Vene kaudu Tallinna juhtimisest loodeti siinsele kaupmeeskonnale

nahad.

1623/24		1626/27		1627/28		1628/29		1629 (II pool)	
Küm.	Rtaalr.	Küm.	Rtaalr.	Küm.	Rtaalr.	Küm.	Rtaalr.	Küm.	Rtaalr.
123.3	5941	397.4	7170	848.2	11337	476	6156	2	100
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
150.1	1119	—	—	—	—	14.4	110	1.5	21
874.2	12476	1296.2	15575.5	701.2	12898.5	1155.7 49	17450.5 367	50.5	431.5
1147.6	19536	1693.6	22745.5	1549.4	24235.5	1695.1	24083.5	54	552.5

veel hiljemgi suuri tulusid. Vaatluse all olevail aastail aga polnud sellel artiklil, nagu näeme esitatud arvudest, veel kuigi suurt majanduslikku tähendust Tallinna väliskaubanduses.

Lõpetanud käsitluse Tallinna läänesuunalise väliskaubanduse arvulistest suhetest, oleks huvitav peatuda väljaveo ja sisseveo vahel korra küsimusel, kas kaubandusbilanss oli selles raioonis Tallinnale aktiivne või passiivne. Täpsate arvuliste andmetega meie seda küsimust lahendada ei saa, sest meil pole võimalust arvestada kõiki Tallinna saabunud ja siit väljunud kaupu nende väärtuse järgi rahas. Et aga toll oli ühtlane nii impordi kui ekspordi suhtes, siis annavad kaubandusbilansi aktiivsuse või passiivsuse kohta ülevaate ka tollidest laekunud summade võrdlemine. Pilt oli järgmine ³⁶⁾:

	Eksport	Import	+ —
1609:	951	1346	— 395
1620:	1058	1435	— 377
1621:	1339	1389	— 50
1622:	1921	1862	+ 59
1623 (1. p.):	1527	1588	— 61
1623/24:	5379	4537	+ 842
1626/27:	7692	3265	+ 4427
1627/28:	6158	2298	+ 3860
1628/29:	7694	2505	+ 5189
1629 (2. p.):	1173	710	+ 463

Nagu näeme, oli kaubandusbilanss pea kõigil aastail enne tollirendilepingu sõlmimist passiivne. Otsustades tollidest laekunud summade järgi, peame arvama, et tollirendilepingu tõttu kasvas eriti just Tallinna eksport, andes lõpptulemusena tugevalt aktiivse kaubandusbilansi.

Eelpool toodud tabelid annavad meile ülevaate eri linnadele langevast osatähtsusest teatud kindla kaubaartikli liiklemises, kuid need tabelid ei võimalda meile ülevaadet sellest, milline osatähtsus langes vastavatele sadamatele Tallinna totaalses kaubaliikluses. Absoluutsetes arvudes oleks selline vaatlus teostatav sel juhul, kui oleks võimalik viia kõiki kaupu ühise nimetaja alla, s. o. hinnata neid rahas. Et see on võimatu, sellest juba kuusime. Võrreldes tollitulude jagunemist üksikute kauba- ja meriliiklusest osavõtnud linnade ja maade vahel, avaneb meile võimalus suhtelise pildi saamiseks vastavate linnade ja maade osatähtsusest Tallinna kaugemere kaubaliikluses. Seda kujutab suhtarvudes järgnev tabel.

³⁶⁾ Tollitulud on antud riigitaalreis ja ümmardatud rundikute (Rundstück) ärajätmisega.

18. Tollitulude suhtarvud.

Siht- resp. lähtekeht	E k s p o r t								
	1609	1620	1621	1622	1623(I p.)	1623/24	1626/27	1627/28	1628/29
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Hollandi	2.5	69.4	81.9	66.2	73.5	43	61.5	57.4	61.7
Lüübek	65.6	20.2	16.1	19.4	14.2	46	36.4	31	25.8
P.-Saksa lin.	24.5	6.4	2	14.4	10.6	7	0.7	—	11
Teisale	7.4	4	—	—	1.7	4	1.4	11.6	1.5
	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Siht- resp. lähtekeht	I m p o r t								
	1609	1620	1621	1622	1623(I p.)	1623/24	1626/27	1627/28	1628/29
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Hollandi	30.9	41.8	44.4	35.5	46	52	48.6	61.1	48.9
Lüübek	46.7	48	44.3	54.5	43.1	35.1	45.3	38.9	46.5
P.-Saksa lin.	14.2	6	11.3	10	10.6	12.9	6.1	—	4.6
Teisalt	8.2	4.2	—	—	0.3	—	—	—	—
	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Sellal kui tallinlased kaugemerekaubanduses Lääne-Euroopaga jäid peamiselt passiivseiks vahendajaiks, arendasid nad lähisvetes — Rootsi ja Soome rannikul kaunis ulatuslikku aktiivkaubandust. Kahjuks puuduvad tolliraamatuis seda kaubaliiklust tähistavad arvulised andmed, mis on tingitud sellest, et neid tagamaid ei lahutanud Tallinnast kategooriline tollipiir. Tolliraamatuis on lähisvetel liiklevaist kaupadest märgitud ära ainult need kaubad, mis allusid tollile. Need viimased moodustasid aga ainult väikese osa lähiskaubanduse üldlääbikäikudest. Sest kõik need kaubad, millelt toll oli tasutud Soomes või Rootsis või sisemaistes linnades, saabusid Tallinna tollivabalt, samuti laevatati tollivabalt välja kaubad, millelt toll oli tasutud kaupade saabumisel Tallinna. Soomest saabus Tallinna nahku, võid, tõrva, loomarasva, traani, lina- ja kanepiseemet. Tallinnast viidi Soome mitmesuguseid läänepoolseid kaupu, nagu soola, manufaktuur- ja kraamkaupu, vähemas ulatuses ka veine ja õlut. Sisemaistest kaupadest eksporditi Soome peamiselt vilja³⁷⁾.

Rootsist saabuvate kaupade suhtes puuduvad teated, paistab, et sealt toodi kõige rohkem rauda. Rootsi eksporditi kõige rohkem lina ja kanepit, millele järgnesid vene päritoluga kindad ja seep. Vähe- mates kogustes saadeti Tallinnast üksikuil aastail Rootsi ka vilja. Missuguste kohtadega Tallinnal oli Rootsis ja Soomes kaubandus- likke sidemeid, seda kuulsime laevasõidu käsitlemisel.

³⁷⁾ O. Liivi kirjutise — Iseloomustisi Tallinna-Soome vahelisele kaubandusele peamiselt XVII sajandi lõpul..., Ajal. Ajak. VIII (1929), 1—2— andmestik sobib mitmeti iseloomustama kaubanduslikke suhteid Soomega ka XVII saj. algusel.

19. Tallinna import

Lähtekoht	Karusnahk	Toornahad		Juht		Lõuend ja vatmal		Kindad	
	Rt.	Küm.	Rt.	Paari	Rt.	Küün.	Rt.	Paari	Rt.
Novgorod	3206,3	3130,5	2494,3	119	411	4320	242	6460	1506
Käkisalml	3012	163,8	1451	—	—	180	13	300	60
Pähkinal.	221	332,1	3304	—	—	130	8	—	—
Laadoga	2	25	250	—	—	—	—	50	10
Tihvin	2231	811,9	4804	—	—	150	8	—	—
V. Volotšek	—	32,5	325	—	—	—	—	—	—
Moskva	6907	—	—	—	—	—	—	—	—
	15579,3	4545,8	35077	119	411	4780	271	6810	1576

Sisemaistest sadamatest oli Tallinnal kõige tihedam ühendus Narvaga. Eriti suur oli Narvast Tallinna saabuva kauba hulk 1609. a., millal Narvast toodi 151 kangast riidet 12 785 riigitaalri väärtuses, kraamkaupa 1204 rt. eest, 381 untsi kulda 4572 rt. väärtuses, 34 säilitist heeringaid 2040 rt. väärtuses. Üldse mitmesugust läänepoolset kaupa 20 606 riigitaalri väärtuses. Idapoolseid kaupu toodi Narvast samal aastal järgmiselt: lina ja kanepit 91¹/₂ laevanaela 1061 rt. väärtuses, nahku 271,2 kummikut 1426 rt. väärtuses, tõrva 54 säilitist 20 tündrit 1680 rt. väärtuses, võid 61 tunni 1098 rt. väärtuses, muud kaupa 156¹/₂ rt. eest. Üldse saabus Narvast idapoolseid kaupu 5731,5 riigitaalri väärtuses. Narvast saabunud kaupade koguväärtus oli nimetatud aastal 26 337,5 riigitaalrit. Tallinnast Narva saadeti 1609. a. hoopis vähem kaupu ja eranditult lääne-euroopalist kaupa, nagu 2945 rt. eest manufaktuur- ja kraamkaupa, 26¹/₂ aami veini, 23 säilitist soola jne. 1609. a. märgatav Narva suur tähtsus läänepoolsete kaupade vahendamisel Tallinna oli siiski ainult erakordne nähe. 1620. a. vahendab Tallinn läänepoolseid kaupu Narvale ja saab sealt vastu mitmesuguseid idapoolseid kaupu, sellised on suhted ka hiljemini. Teised sisemaised sadamad omasid hoopis vähemat tähendust Tallinna kaubandusele.

20. Tallinna eksport

	Sool		Riie		Kuld		Pärlid		Vask	
	Säl.	Rt.	Kang.	Rt.	Untsi	Rt.	Loodi	Rt.	Leis.	Rt.
1609	520	10380	205,5	10648,5	90	1350	185	1610	84,5	338
1620	5	86	2	48	—	—	—	—	—	—
1621	33	468	3	104	—	—	—	—	—	—
1622	36	625	—	554	—	—	—	—	—	—

Venemaalt a. 1609.

Lina ja kanep		Seep		Loomarasv		Hülgerasv		Mitmes.	Summa
Lvn.	Rt.	Tahvl.	Rt.	Lvn.	Rt.	Vaati	Rt.	Rt.	Rt.
230.5	2897	100	270	541.7	10633	—	—	118.5	44226.8
29.5	331	—	—	135.5	2710	17	289	240	8106
—	—	—	—	37.5	750	13	221	—	4504
—	—	—	—	12	240	—	—	—	502
—	—	30	60	112	2240	—	—	61	9404
—	—	—	—	4.5	90	—	—	—	415
—	—	—	—	—	—	—	—	—	6907
260	3228	130	330	843.2	16663	30	510	419.5	74064.8

Tolliraamatute andmed kaubavahetuse kohta venelastega on väga napid. Täieliku arvulise ülevaate kaubavahetuse ulatusest venelastega võimaldab ainult 1609. a. tolliraamat. 1620.—1622. a. tolliraamatud annavad Venest saabunud kaupade suhtes ainult impordi koguväärtuse ja loendavad üksikasjalikult ainult ekspordi Venemaale. Tollirendiaegsed tolliraamatud aga ei sisalda tollitehnilistel põhjustel üldse sissekandeid kaubavahetuse kohta venelastega.

1609. a. Venemaalt Tallinna saabunud kaupade jagunemist lähte-kohtade järgi, hulka ja väärtust riigitaalrites näitab tabel nr. 19. Nagu näeme, tulid vene kaubad suures enamuses ikka veel Novgorodist. See näitab, et 1609. a. oli Novgorod endiselt Loode-Venemaa tähtsaim kaubanduslik keskus. Näib, et 1609. a. alanud sõja kestel, millal linn oli mõni aeg Rootsi valduses, murdus Novgorodi kaubanduslik tähtsus ja majanduslik jõukus, sest 1620-ail aastail meie enam ei märka Novgorodi domineerivat asendit Tallinna kaubavahetuses Venemaaga. Tabelis nimetatud paikade kõrval oli Tallinnal 1620-ail aastail kaubanduslikke suhteid Venemaal veel Oudova, Pihkva ja Petseriga. Kaupade hulgas, mida Tallinn importis Venemaalt, seisid esikohal mitmesugused nahad, millele järgnesid loomarasv, lina, kanep

Venemaale.

Plekk		Heering		Vein		Tina		Raud		Mitmesug.	Summa
vaati	Rt.	Säl.	Rt.	Aami	Rt.	Lvn.	Rt.	Lvn.	Rt.	Rt.	Rt.
47	705	19.7	1240	6	350	—	—	—	—	960	27581.5
—	—	0.3	12	2.5	114.5	—	—	—	—	443.5	704
—	—	—	—	6.5	331	21	252	13	92	182	1429
—	—	—	—	1.5	99	41 8	500	10	60	1410	3248

ja kindad. Venemaalt imporditav lõuend oli jäme ja odav kotiriie. 1609. a. impordi koguväärtus oli 74 064.8 riigitaalrit, 1620. a. 2069.5 rt., 1621. a. 3492 rt. ja 1622. a. 12.179 riigitaalrit.

Venemaale suunduv eksport arenes samadel aastatel vastavalt tabel nr. 20 toodud arvudele. Nagu 1609. a. arvud näitavad, olid sool ja riidekaubad tähtsamad artiklid, mida Tallinn saatis Venemaale.

Tolliraamatute sissekannetest avaldub ka see, et tallinlased ei tegelenud neil aastail üldse aktiivkaubandusega Venemaal. Kõik need kaubad, mida esitavad tabelid, toodi Tallinna ja viidi Tallinnast venelaste poolt. 1609. a. saabus siia 64, 1620. a. 26, 1621. a. 22 kaupu kaasa toonud vene kaupmeest. Kaupadega lahkus Tallinnast 1609. a. 54, 1620. a. 17, 1621. a. 17 ja 1622. a. 43 venelast. Tallinnas oli vene kaupmeestel keelatud sõlmida tallinlasist mööda minnes kaubanduslikke tehinguid otseselt võõraste, s. o. läänepoolsete kaupmeestega, nad võisid osta ainult tallinlasilt ja müüa ainult tallinlasile. Vene kaupmees pidi vaatamata hindadele müüma Tallinnas kõik Venest kaasa toodud kaubad, tagasi viia ei lubatud vene kaupadest midagi³⁸⁾.

Tulles tagasi tabelite juurde, märkame seda, et kaubandusbilanss Venemaaga oli kõigil neil aastail passiivne Tallinna kahjuks. Et Tallinnal oli peamiselt vahendav ülesanne venelaste ja läänlaste vahel, siis see bilanssi passiivsus ei tähenda Tallinnale mingit erilist kaotust. Tabelite andmed näitavad kohutavale langusele Tallinna kaubavahetuses Venemaaga ajavahemikul 1609—1620. Languse tingis nähtavasti 1609.—1617. a. kestnud Rootsi-Vene sõda ja selle tagajärjel toimunud muudatused Venemaal. 1620. a. alates märkame kaubanduslikes suhetes aeglast, kuid siiski pidevat elavnemist ja tõusu. See tõus kindlasti jätkus ja veel kiiremas tempos kui varemini ka tollirendiaastail, nagu seda võime järeldada venemaise päritoluga kaupade (lina, kanep, nahad jne.) tugevast tõusust Tallinna läänesuunalises ekspordis. Kuid vene kaubandus ei kasvanud nähtavasti selles ulatuses, nagu oli loodetud. Seda näitab juba seegi, et Tallinna kaugemerekaubanduses import ei kasvanud võrdselt ekspordile. Need kaused tähelepanekud viitavad sellele, et just eksport Venesse ei kasvanud soovitavas ulatuses. Paremaid tulemusi oleks vast saavutatud ulatusliku aktiivkaubanduse arendamisega Venemaal. Katseid selleks tollirendiaastail tallinlaste poolt nähtavasti ka tehti, kuid seda pidurdas esiteks tallinlaste kapitalinõrkus, mis ei lubanud neid võistelda lüübeklastega³⁹⁾ ja Venemaa kaubanduskorralduses järjest enam maksvusele pääsev monopolide süsteem.

³⁸⁾ TLA, B. h. 24. Naelatolli korraldus a. 1608. Kas viimane tingimus ka 1620-ail aastail kehtis, pole teada.

³⁹⁾ K. R. Melander, op. cit., lk. 263.

A
9353

